

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βρυξέλλες, **XXX**
[...] (2019) **XXX** draft

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

**Σχέδιο ανακοίνωσης της Επιτροπής σχετικά με την ανάκτηση παράνομων και
ασυμβίβαστων κρατικών ενισχύσεων**

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Σχέδιο ανακοίνωσης της Επιτροπής σχετικά με την ανάκτηση παράνομων και ασυμβίβαστων κρατικών ενισχύσεων

Πίνακας περιεχομένων

1.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
2.	ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ	4
2.1	Σκοπός και πεδίο εφαρμογής της ανάκτησης	5
2.2	Η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας.....	6
2.2.1	Η γενική αρχή	6
2.2.2	Η αρχή που εφαρμόζεται στην ανταλλαγή πληροφοριών.....	6
2.3	Η υποχρέωση ανάκτησης	7
2.4	Όρια της υποχρέωσης ανάκτησης.....	8
2.4.1	Γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης	8
2.4.1.1	Η αρχή της ασφάλειας δικαίου	8
2.4.1.2	Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.....	9
2.4.1.3	Η αρχή του δεδουλευμένου.....	11
2.4.2	Προθεσμία παραγραφής.....	12
2.4.3	Απόλυτη αδυναμία ανάκτησης	13
2.5	Η εφαρμογή του εθνικού δικαίου και η άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση των αποφάσεων ανάκτησης της Επιτροπής	15
3.	ΟΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΙ ΡΟΛΟΙ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΙΚΕΙΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ.....	16
3.1	Ο ρόλος της Επιτροπής	16
3.2	Ο ρόλος των κρατών μελών	16
4.	ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΑΝΑΚΤΗΣΗΣ	17
4.1	Αίτημα παράτασης της προθεσμίας για την εκτέλεση της απόφασης	17
4.2	Εναρκτήρια σύσκεψη	18
4.3	Προσδιορισμός των αποδεκτών από τους οποίους πρέπει να ανακτηθεί η ενίσχυση	19
4.3.1	Προσδιορισμός του αποδέκτη ενίσχυσης ο οποίος ανήκει σε όμιλο επιχειρήσεων ..	19
4.3.2	Επέκταση της εντολής ανάκτησης· οικονομική συνέχεια	19
4.3.2.1	Πώληση στοιχείων ενεργητικού	20
4.3.2.2	Πώληση μετοχών	21
4.3.2.3	Συγχωνεύσεις και άλλες επιχειρηματικές αναδιοργανώσεις	21
4.3.3	Οι αποδέκτες ενίσχυσης υπό μορφή φορολογικών μέτρων	21
4.4	Προσδιορισμός του ποσού προς ανάκτηση	22

4.4.1	Φορολογικά μέτρα	23
4.4.2	Υπολογισμός των τόκων ανάκτησης	24
4.5	Η επίδοση των εντολών ανάκτησης	24
4.6	Προσωρινή εφαρμογή της ανάκτησης	25
4.7	Εναλλακτικοί τρόποι ανάκτησης	26
4.8	Διαδικασία αφερεγγυότητας	27
4.9	Προσωρινή και οριστική περάτωση των διαδικασιών ανάκτησης	29
5.	ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ	30
6.	ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΜΙΑΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΑΝΑΚΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	31
6.1	Διαδικασία επί παραβάσει.....	31
6.1.1	Προσφυγή δυνάμει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ.....	31
6.1.2	Προσφυγές βάσει του άρθρου 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ	33
6.2	Η νομολογία Deggenndorf.....	34
7.	ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ.....	34

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Από το 2012, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή («Επιτροπή») εφαρμόζει το πρόγραμμα για τον εκσυγχρονισμό των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις¹. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος εκσυγχρονισμού, η Επιτροπή έχει εξορθολογίσει και ενοποιήσει διάφορες κατευθυντήριες γραμμές. Βάσει δέσμης νομοθετικών μέτρων ενισχύθηκε η ευθύνη των κρατών μελών και αυξήθηκε η συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών μελών στον τομέα της επιβολής των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις. Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη χορηγούν περισσότερες ενισχύσεις χωρίς προηγούμενο έλεγχο από την Επιτροπή². Από την πλευρά της, η Επιτροπή έχει βελτιώσει την παρακολούθηση επόμενου σταδίου ώστε να διασφαλίζεται ότι τα κράτη μέλη εξαλείφουν τις στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό ανακτώντας τις ενισχύσεις οι οποίες καταβάλλονται κατά παράβαση των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις.
2. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να επεξηγηθούν οι κανόνες και οι διαδικασίες που διέπουν την ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο η Επιτροπή εργάζεται από κοινού με τα κράτη μέλη ώστε να διασφαλίζεται η συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης. Η ανακοίνωση απευθύνεται στις αρχές των κρατών μελών οι οποίες είναι επιφορτισμένες με την εφαρμογή απόφασης με την οποία η Επιτροπή διατάσσει την ανάκτηση κρατικής ενίσχυσης («απόφαση ανάκτησης»).
3. Το 1973 το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (το «Δικαστήριο») αποφάνθηκε για πρώτη φορά ότι η Επιτροπή έχει αρμοδιότητα, όταν διαπιστώσει το ασυμβίβαστο μιας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, να αποφασίσει ότι το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος πρέπει να την καταργήσει ή να την τροποποιήσει και να απαιτήσει την απόδοση της εν λόγω ενίσχυσης³. Το 1983⁴ η Επιτροπή ενημέρωσε τα κράτη μέλη ότι αποφάσισε να κάνει χρήση όλων των μέτρων που έχει στη διάθεσή της ώστε να διασφαλίζεται ότι τα κράτη μέλη εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από το νυν άρθρο 108 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΣΛΕΕ»), συμπεριλαμβανομένης της απαίτησης ανάκτησης των ενισχύσεων που χορηγούνται κατά παράβαση των κανόνων της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις.
4. Κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1980 και κατά τη δεκαετία του 1990, η Επιτροπή άρχισε να διατάσσει πιο συστηματικά τα κράτη μέλη να ανακτήσουν ασυμβίβαστες ενισχύσεις. Το 1999 με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 659/1999 του Συμβουλίου⁵, όπως αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΕ) 2015/1589 του

¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των περιφερειών με τίτλο «Εκσυγχρονισμός των κανόνων της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις», COM/2012/0209 τελικό.

² Σύμφωνα με τον πίνακα αποτελεσμάτων για τις κρατικές ενισχύσεις του 2018, άνω του 96 % των νεοθεσπισθέντων μέτρων για τα οποία είχαν αναφερθεί δαπάνες απαλλάχθηκαν από τον προηγούμενο έλεγχο από την Επιτροπή από το 2015. Βλ. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/index_en.html

³ Βλέπε απόφαση του Δικαστηρίου, της 12ης Ιουλίου 1973, *Επιτροπή κατά Γερμανίας* («Kohlegesetz»), C-70/72, ECLI:EU:C:1973:87, σκέψη 13.

⁴ Ανακοίνωση της Επιτροπής, ΕΕ C 318 της 24.11.1983, σ. 3.

⁵ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της συνθήκης ΕΚ, ΕΕ L 83 της 27.3.1999, σ. 1.

Συμβουλίου⁶ (ο «διαδικαστικός κανονισμός»), θεσπίστηκαν βασικοί κανόνες ανάκτησης. Λεπτομερέστερες εκτελεστικές διατάξεις θεσπίστηκαν με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 794/2004 της Επιτροπής⁷ (ο «εκτελεστικός κανονισμός»).

5. Το 2007 η Επιτροπή εξήγησε την πολιτική και την πρακτική της στην ανακοίνωση με τίτλο «Για μια αποτελεσματική εφαρμογή των αποφάσεων της Επιτροπής με τις οποίες τα κράτη μέλη διατάσσονται να ανακτήσουν παράνομες και ασυμβίβαστες κρατικές ενισχύσεις» (η «ανακοίνωση περί ανάκτησης του 2007»)⁸.
6. Έκτοτε, τόσο η πρακτική της Επιτροπής όσο και η νομολογία των δικαστηρίων της Ένωσης έχουν εξελιχθεί. Η παρούσα ανακοίνωση εξηγεί τις εξελίξεις αυτές και αντικαθιστά την ανακοίνωση περί ανάκτησης του 2007.
7. Η παρούσα ανακοίνωση δεν δημιουργεί ούτε μεταβάλλει οποιοδήποτε δικαίωμα ή υποχρέωση σε σύγκριση με εκείνα που προβλέπονται στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στον διαδικαστικό κανονισμό και στον εκτελεστικό κανονισμό, όπως ερμηνεύονται από τα δικαστήρια της Ένωσης.

2. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

8. Η Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΣΛΕΕ»)⁹ δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να παρέχουν οικονομικά πλεονεκτήματα σε επιχειρήσεις κατά τρόπο που θα μπορούσε να προκαλέσει στρέβλωση του ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά. Βάσει του άρθρου 107 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, η κρατική ενίσχυση είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά, εκτός εάν εμπίπτει στις κατηγορίες εξαιρέσεων που προβλέπονται στις παραγράφους 2 και 3 του ίδιου αυτού άρθρου. Το άρθρο 93, το άρθρο 106 παράγραφος 2, το άρθρο 108 παράγραφος 2 και το άρθρο 108 παράγραφος 4 της ΣΛΕΕ προβλέπουν επίσης προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι κρατικές ενισχύσεις είναι ή μπορούν να θεωρηθούν συμβιβάσιμες με την εσωτερική αγορά.
9. Βάσει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, η Επιτροπή έχει αποκλειστική αρμοδιότητα να αξιολογεί αν ένα μέτρο ενίσχυσης συμβιβάζεται με την εσωτερική αγορά¹⁰. Η εκτίμηση της Επιτροπής υπόκειται στον έλεγχο του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου (από κοινού, «δικαστήρια της Ένωσης»)¹¹.
10. Το άρθρο 108 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ προβλέπει ότι κάθε κράτος μέλος πρέπει να κοινοποιεί εκ των προτέρων στην Επιτροπή τυχόν σχέδια που αποβλέπουν να θεσπίσουν ή να τροποποιήσουν τις ενισχύσεις. Απαγορεύει στα κράτη μέλη να θέτουν σε εφαρμογή το σχεδιαζόμενο μέτρο ενίσχυσης προτού η Επιτροπή εκδώσει

⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (κωδικοποιημένο κείμενο), ΕΕ L 248 της 24.9.2015, σ. 9.

⁷ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 794/2004 της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 659/1999 του Συμβουλίου για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της συνθήκης ΕΚ, ΕΕ L 140 της 30.4.2004, σ. 1.

⁸ ΕΕ C 272 της 15.11.2007, σ. 4.

⁹ ΕΕ C 202 της 7.6.2016, σ. 47.

¹⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου, της 21ης Νοεμβρίου 1991, *Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires και λοιποί κατά Γαλλίας* («*Saumon*»), C-354/90, ECLI:EU:C:1991:440, σκέψη 14· απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 2005, *Unicredito Italiano*, C-148/04, ECLI:EU:C:2005:774, σκέψη 42.

¹¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Δεκεμβρίου 2011, *Residex Capital IV*, C-275/10, ECLI:EU:C:2011:814, σκέψη 27.

τελική απόφαση σχετικά με το συμβιβάσιμο του μέτρου με την εσωτερική αγορά (η αποκαλούμενη «υποχρέωση αναστολής της εφαρμογής»).

11. Κάθε μέτρο νέας ενίσχυσης¹² το οποίο εφαρμόζεται χωρίς κοινοποίηση στην Επιτροπή ή πριν ληφθεί σχετική έγκριση είναι παράνομο¹³. Καθώς η υποχρέωση αναστολής της εφαρμογής έχει άμεσο αποτέλεσμα¹⁴, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να αντλούν όλες τις συνέπειες του παράνομου χαρακτήρα της ενίσχυσης. Ειδικότερα, το οικείο κράτος μέλος οφείλει, καταρχήν, να παύσει την εφαρμογή της και, όταν η ενίσχυση έχει ήδη εφαρμοστεί, να διατάξει την ανάκτησή της, εφόσον δεν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις¹⁵. Από την πλευρά της, η Επιτροπή πρέπει επίσης να διαπιστώσει το ασυμβίβαστο της παράνομης ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά προτού διατάξει την ανάκτησή της¹⁶.
12. Παρότι η ΣΛΕΕ δεν περιέχει καμία ρητή διάταξη σχετικά με την ανάκτηση των κρατικών ενισχύσεων, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η ανάκτηση είναι η αναγκαία συνέπεια της γενικής απαγόρευσης των κρατικών ενισχύσεων, η οποία θεσπίζεται με το άρθρο 107 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, και προστατεύει την αποτελεσματικότητα της υποχρέωσης αναστολής της εφαρμογής, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 108 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ¹⁷.
13. Τα δικαστήρια της Ένωσης παρείχαν εν συνεχεία περαιτέρω καθοδήγηση σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της υποχρέωσης ανάκτησης και τον τρόπο εκπλήρωσής της. Οι κανόνες και οι διαδικασίες που προβλέπονται στον διαδικαστικό κανονισμό και στον εκτελεστικό κανονισμό βασίζονται στη νομολογία αυτή.

2.1 Σκοπός και πεδίο εφαρμογής της ανάκτησης

14. Σκοπός της ανάκτησης είναι η επαναφορά στην προ της καταβολής της ενίσχυσης κατάσταση στην εσωτερική αγορά¹⁸. Συγκεκριμένα, με την επιστροφή της

¹² Βλέπε άρθρο 1 στοιχείο γ) του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (κωδικοποιημένο κείμενο), ΕΕ L 248 της 24.9.2015, σ. 9.

¹³ Βάσει του άρθρου 109 και του άρθρου 108 παράγραφος 4 της ΣΛΕΕ, ορισμένες κατηγορίες κρατικών ενισχύσεων μπορεί να απαλλάσσονται από την υποχρέωση κοινοποίησης στην Επιτροπή, στο πλαίσιο των αποκαλούμενων «κανονισμών απαλλαγής». Το άρθρο 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ προβλέπει επίσης την εξαιρετική και ειδική περίπτωση στην οποία το Συμβούλιο δύναται να αποφασίσει ότι μια ενίσχυση είναι συμβιβάσιμη με την εσωτερική αγορά. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Δεκεμβρίου 2013, *Επιτροπή κατά Συμβουλίου*, C-117/10, ECLI:EU:C:2013:786, σκέψη 51.

¹⁴ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου, της 21ης Νοεμβρίου 1991, *Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires και λοιποί κατά Γαλλίας («Saumon»)*, C-354/90, ECLI:EU:C:1991:440, σκέψη 11· απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Νοεμβρίου 2013, *Deutsche Lufthansa*, C-284/12, ECLI:EU:C:2013:755, σκέψη 29.

¹⁵ Βλ. σχετικά την απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουλίου 1996, *SFEI και λοιποί.*, C-39/94, ECLI:EU:C:1996:285, σκέψεις 68-71. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον ρόλο των εθνικών δικαστηρίων στην επιβολή των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις, βλέπε την ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων από τα εθνικά δικαστήρια, ΕΕ C 85 της 9.4.2009, σ. 1, ή τις μεταγενέστερες αναθεωρημένες εκδόσεις της.

¹⁶ Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να ζητήσει την ανάκτηση παράνομης ενίσχυσης χωρίς να εξετάσει προηγουμένως το συμβιβάσιμο της ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά βάσει της διαδικασίας που προβλέπεται στο άρθρο 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ. Βλ. σχετικά την απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Φεβρουαρίου 1990, *Γαλλία κατά Επιτροπής («Boussac»)*, C-301/87, ECLI:EU:C:1990:67, σκέψεις 9, 10-22. Αυτό δεν αποκλείει τη δυνατότητα της Επιτροπής να εκδώσει διαταγή ανάκτησης σε ειδικές περιπτώσεις, βλ. σημείο 25.

¹⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 1973, *Lorenz GmbH κατά Bundesrepublik Deutschland και λοιπών*, C-120/73, ECLI:EU:C:1973:152, σκέψεις 3 και 4.

¹⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2012, *Επιτροπή κατά Ισπανίας («Magesa II»)*, C-610/10, ECLI:EU:C:2012:781, σκέψη 105.

ενίσχυσης, ο αποδέκτης της χάνει το πλεονέκτημα το οποίο απολάμβανε σε σχέση με τους ανταγωνιστές του¹⁹. Για την εξάλειψη τυχόν παρεπόμενων πλεονεκτημάτων της παράνομης ενίσχυσης, πρέπει επίσης να ανακτώνται οι τόκοι επί του ποσού της παρανόμως χορηγηθείσας ενίσχυσης (οι «τόκοι ανάκτησης»). Με την επιστροφή των τόκων ανάκτησης, ο αποδέκτης της ενίσχυσης χάνει επίσης το οικονομικό πλεονέκτημα που προκύπτει από τη δωρεάν διαθεσιμότητα της επίμαχης ενίσχυσης από την ημερομηνία που αυτή τέθηκε στη διάθεσή του έως την επιστροφή της²⁰.

15. Το άρθρο 16 παράγραφος 1 του διαδικαστικού κανονισμού υποχρεώνει την Επιτροπή να διατάσσει την ανάκτηση παράνομης και ασυμβίβαστης ενίσχυσης, εκτός εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης. Η Επιτροπή διατάσσει το κράτος μέλος να ανακτήσει την ενίσχυση μέσω απόφασης ανάκτησης.
16. Το άρθρο 16 παράγραφος 2 του διαδικαστικού κανονισμού προβλέπει ότι η ενίσχυση πρέπει να ανακτηθεί μαζί με τους τόκους που έχουν συσσωρευτεί έως την ημερομηνία της πραγματικής ανάκτησής της· ο εκτελεστικός κανονισμός καθορίζει τη μέθοδο υπολογισμού των τόκων ανάκτησης (βλ. ενότητα 4.4.2).
17. Τέλος, το άρθρο 16 παράγραφος 3 του διαδικαστικού κανονισμού ορίζει ότι «η ανάκτηση πραγματοποιείται αμελλητί και σύμφωνα με τις διαδικασίες της εθνικής νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους, εφόσον αυτές επιτρέπουν την άμεση και πραγματική εκτέλεση της απόφασης της Επιτροπής».

2.2 Η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας

2.2.1 Η γενική αρχή

18. Το άρθρο 4 παράγραφος 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση²¹ («ΣΕΕ») υποχρεώνει τα κράτη μέλη να διευκολύνουν την Ένωση στην εκπλήρωση της αποστολής της. Βάσει της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας, η Ένωση και τα κράτη μέλη οφείλουν να εκπληρώνουν τα καθήκοντα αυτά βάσει αμοιβαίας συνεργασίας, με στόχο την επίτευξη των στόχων της Ένωσης.
19. Η αρχή αυτή, η οποία εφαρμόζεται σε όλες τις σχέσεις της Επιτροπής και των κρατών μελών, έχει ιδιαίτερη σημασία για την πολιτική ανάκτησης των κρατικών ενισχύσεων²².
20. Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη πρέπει να συνεργάζονται καλόπιστα σε όλα τα στάδια της διαδικασίας κρατικών ενισχύσεων, ιδίως κατά τη διάρκεια έρευνας βάσει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ. Η καλή συνεργασία ήδη κατά τη διάρκεια της έρευνας μπορεί να καταστήσει ευχερέστερη και ταχύτερη την εκτέλεση της απόφασης ανάκτησης.

2.2.2 Η αρχή που εφαρμόζεται στην ανταλλαγή πληροφοριών

21. Το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται η απόφαση ανάκτησης οφείλει να ενημερώνει τακτικά την Επιτροπή σχετικά με την εφαρμογή της. Η συνεργασία αυτή

¹⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Απριλίου 1995, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Alfa Romeo»)*, C-348/93, ECLI:EU:C:1995:95, σκέψη 27.

²⁰ Βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 8ης Ιουνίου 1995, *Siemens κατά Επιτροπής*, T-459/93, ECLI:EU:T:1995:100, σκέψεις 97-101.

²¹ ΕΕ C 202 της 7.6.2016, σ. 13.

²² Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, *Επιτροπή κατά Γερμανίας («Biria Gruppe»)*, C-527/12, ECLI:EU:C:2014:2193, σκέψεις 51 και 56.

παρέχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να αξιολογεί την ορθή εκτέλεση της απόφασης ανάκτησης και να προσδιορίζει καλύτερα τυχόν ανάγκη παροχής συνδρομής.

22. Ειδικότερα, η Επιτροπή μπορεί να παρέχει παραδείγματα λογιστικών φύλλων για την υποβολή πληροφοριών από το κράτος μέλος σχετικά με τους αποδέκτες και τα ποσά των ενισχύσεων. Η Επιτροπή μπορεί επίσης να παρέχει εικονικούς υπολογισμούς των προς ανάκτηση ενισχύσεων, βάσει των τύπων ή των μεθοδολογιών που καθορίζονται στην οικεία απόφαση ανάκτησης.
23. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή μπορεί να αναλύει το μέτρο απόδειξης και το είδος των αποδείξεων που απαιτούνται για τον καθορισμό από το κράτος μέλος, μεταξύ άλλων, της ταυτότητας των αποδεκτών των ενισχύσεων, του ποσού της υποκείμενης σε ανάκτηση ενίσχυσης και των τελικώς ανακτώμενων ποσών. Η Επιτροπή μπορεί επίσης να παρέχει παραδείγματα συμφωνιών μεσεγγύησης (βλ. σημείο 117).

2.3 Η υποχρέωση ανάκτησης

24. Η ανάκτηση κρατικής ενίσχυσης δεν είναι κύρωση²³ αλλά μάλλον η λογική συνέπεια της διαπίστωσης ότι αυτή είναι παράνομη²⁴, και δεν μπορεί να εξαρτάται από τον τρόπο χορήγησης της ενίσχυσης²⁵. Επομένως, η ανάκτηση δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε μέτρο δυσανάλογο προς τους στόχους των διατάξεων της ΣΛΕΕ επί θεμάτων κρατικών ενισχύσεων²⁶ ούτε ότι αποφέρει αδικαιολόγητο πλουτισμό στο οικείο κράτος μέλος, δεδομένου ότι προβλέπει μόνο την απόδοση ποσού το οποίο δεν θα έπρεπε να έχει καταβληθεί στον αποδέκτη²⁷.
25. Δυνάμει του άρθρου 13 παράγραφος 2 του διαδικαστικού κανονισμού, η Επιτροπή μπορεί να κάνει χρήση της διακριτικής της ευχέρειας και να εκδώσει διαταγή ανάκτησης ήδη κατά τη διάρκεια της έρευνάς της για τα επίμαχα μέτρα ενίσχυσης — ήτοι πριν από την έκδοση τελικής απόφασης σχετικά με το συμβιβάσιμο των μέτρων ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά— εφόσον πληρούνται σωρευτικά ορισμένα κριτήρια²⁸.
26. Αντιθέτως, κατά την έκδοση απόφασης με την οποία διαπιστώνεται ότι η ενίσχυση είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά («αρνητική απόφαση»), η Επιτροπή δεν έχει διακριτική ευχέρεια και οφείλει να διατάξει την ανάκτηση της ενίσχυσης²⁹, εκτός εάν αυτό αντίκειται σε γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης. Για τον λόγο αυτόν, όταν η Επιτροπή διαπιστώσει ότι ένα μέτρο ενίσχυσης είναι παράνομο και

²³ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουνίου 1999, *Βέλγιο κατά Επιτροπής* («Σχέδιο Maribel bis/ter»), C-75/97, ECLI:EU:C:1999:311, σκέψη 65.

²⁴ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Επιτροπή κατά Aer Lingus*, C-164/15 P και C-165/15 P, ECLI:EU:C:2016:990, σκέψεις 114 και 116.

²⁵ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Βενετία και Chioggia II»), C-367/14, ECLI:EU:C:2015:611, σκέψη 41.

²⁶ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Μαρτίου 1990, *Βέλγιο κατά Επιτροπής* («Tubemeuse»), C-142/87, ECLI:EU:C:1990:125, σκέψη 66.

²⁷ Βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 1ης Μαρτίου 2017, *SNCM κατά Επιτροπής*, T-454/13, ECLI:EU:T:2017:134, σκέψη 269.

²⁸ Στον διαδικαστικό κανονισμό καθορίζονται σωρευτικές, αυστηρές απαιτήσεις για την έκδοση διαταγής ανάκτησης από την Επιτροπή.

²⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Μαρτίου 2002, *Ιταλία κατά Επιτροπής* («Μέτρα υπέρ της απασχόλησης I»), C-310/99, ECLI:EU:C:2002:143, σκέψη 99.

ασυμβίβαστο με την εσωτερική αγορά, δεν υποχρεούται να εκθέσει πρόσθετους λόγους προκειμένου να διατάξει την ανάκτηση της ενίσχυσης³⁰.

27. Ανεξάρτητα από την προέλευση της υποχρέωσης ανάκτησης, είτε πρόκειται για διαταγή ανάκτησης είτε για απόφαση ανάκτησης, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να προβεί στην ανάκτηση αποτελεσματικά και αμελλητί, σύμφωνα με το άρθρο 16 παράγραφοι 2 και 3 του διαδικαστικού κανονισμού. Τα μέτρα τα οποία λαμβάνει το κράτος μέλος δεν πρέπει να στοχεύουν μόνο στην άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση της απόφασης ανάκτησης, αλλά πρέπει να την επιτυγχάνουν πραγματικά³¹.

2.4 Όρια της υποχρέωσης ανάκτησης

2.4.1 Γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης

28. Σύμφωνα με τη νομολογία των δικαστηρίων της Ένωσης και το άρθρο 16 παράγραφος 1 του διαδικαστικού κανονισμού, η Επιτροπή δεν απαιτεί την ανάκτηση κρατικής ενίσχυσης, εάν αυτό αντίκειται σε γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης.
29. Ούτε η ΣΕΕ ούτε η ΣΛΕΕ προσδιορίζουν ή απαριθμούν τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης· αντ' αυτού, τα δικαστήρια της Ένωσης τις έχουν αντλήσει από τις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών.
30. Παρότι οι αρχές αυτές διαπνέουν το σύνολο του νομικού πλαισίου της Ένωσης, στο πλαίσιο της πολιτικής για την ανάκτηση των κρατικών ενισχύσεων οι εν λόγω αρχές υπόκεινται σε συσταλτική ερμηνεία. Ως εκ τούτου, γενικοί ισχυρισμοί περί εικαζόμενης παραβίασης γενικής αρχής του δικαίου της Ένωσης δεν μπορούν να γίνουν δεκτοί.

2.4.1.1 Η αρχή της ασφάλειας δικαίου

31. Η αρχή της ασφάλειας δικαίου απαιτεί να είναι οι νομικοί κανόνες σαφείς, επακριβείς και προβλέψιμοι ως προς το αποτέλεσμά τους, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να μπορούν να εξακριβώσουν τη θέση τους σε καταστάσεις και έννομες σχέσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης³². Επομένως, τα κράτη μέλη και οι αποδέκτες ενισχύσεων προστατεύονται κατά εντολής ανάκτησης σε περίπτωση παράβασης της ασφάλειας δικαίου.
32. Τα δικαστήρια της Ένωσης ερμηνεύουν αυστηρά την αρχή της ασφάλειας δικαίου και δέχονται ότι η ανάκτηση μπορεί να περιοριστεί μόνον υπό εξαιρετικές περιστάσεις, οι οποίες αξιολογούνται κατά περίπτωση.
33. Όταν η κρατική ενίσχυση χορηγήθηκε κατά παράβαση υποχρέωσης αναστολής της εφαρμογής, η καθυστέρηση της Επιτροπής να ασκήσει τις ελεγκτικές της εξουσίες και να διατάξει την ανάκτηση της ενίσχυσης δεν συνιστά, καταρχήν, επαρκή νομικό λόγο περιορισμού ή αποκλεισμού της ανάκτησης³³.

³⁰ Βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2011, *Regione autonoma della Sardegna και λοιποί κατά Επιτροπής*, T-394/08, T-408/08, T-453/08 και T-454/08, ECLI:EU:T:2011:493, σκέψη 152.

³¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Μαρτίου 2012, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Ενισχύσεις υπέρ του ξενοδοχειακού κλάδου στη Σαρδηνία»)*, C-243/10, ECLI:EU:C:2012:182, σκέψη 35.

³² Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Φεβρουαρίου 1996, *Duff και λοιποί*, C-63/93, ECLI:EU:C:1996:51, σκέψη 20.

³³ Αποτέλεσμα της αρχής της ασφάλειας δικαίου είναι ότι εμποδίζει την Επιτροπή να καθυστερεί επ' αόριστον την άσκηση των εξουσιών της. Ωστόσο, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «η καθυστέρηση της Επιτροπής να ασκήσει τις ελεγκτικές της εξουσίες και να διατάξει την ανάκτηση της ενισχύσεως αυτής

34. Επιπλέον, οι αρχές της υπεροχής και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης σημαίνουν ότι τα κράτη μέλη και οι αποδέκτες των ενισχύσεων δεν μπορούν να επικαλεστούν την αρχή της ασφάλειας δικαίου προκειμένου να περιορίσουν την ανάκτηση σε περίπτωση προβαλλόμενης σύγκρουσης μεταξύ του εθνικού δικαίου και του δικαίου της Ένωσης. Το δίκαιο της Ένωσης υπερισχύει και οι εθνικοί κανόνες δεν πρέπει να εφαρμόζονται ή πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο που διαφυλάσσει την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης³⁴.
35. Βάσει του δικαίου ορισμένων κρατών μελών, μετά την έκδοση απόφασης ανάκτησης από την Επιτροπή, η νομική βάση του μέτρου ενίσχυσης καθίσταται άκυρη από την ημερομηνία έκδοσης της σχετικής πράξης. Λαμβανομένης υπόψη της αρχής της αποτελεσματικότητας, οποιαδήποτε τέτοια διάταξη εθνικού δικαίου δεν μπορεί να επηρεάζει τη νομιμότητα της απόφασης της Επιτροπής και της υποχρέωσης ανάκτησης. Η ανάκτηση δεν μπορεί να εξαρτάται από τις συνέπειες, βάσει του εθνικού δικαίου, της μη συμμόρφωσης προς την υποχρέωση αναστολής της εφαρμογής³⁵.

2.4.1.2 Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης

36. Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης³⁶ απορρέει από την αρχή της ασφάλειας δικαίου, και τα δικαστήρια της Ένωσης τις εφαρμόζουν συνδυαστικά. Αφορά κάθε πρόσωπο το οποίο μπορεί να έχει δικαιολογημένες και βάσιμες προσδοκίες, επειδή έλαβε ακριβείς, ανεπιφύλακτες και συγκλίνουσες διαβεβαιώσεις από τα αρμόδια θεσμικά όργανα της Ένωσης. Οι διαβεβαιώσεις αυτές πρέπει να παρέχονται σύμφωνα με τους εφαρμοστέους κανόνες³⁷. Επομένως, η αρχή αυτή προστατεύει τις δικαιολογημένες προσδοκίες των κρατών μελών και των αποδεκτών των ενισχύσεων ότι η Επιτροπή δεν θα διατάζει την ανάκτηση της ενίσχυσης.
37. Λαμβανομένου υπόψη του αναγκαστικού χαρακτήρα του άρθρου 108 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ, κράτος μέλος του οποίου οι αρχές χορήγησαν ενίσχυση κατά παράβαση της υποχρέωσης αναστολής της εφαρμογής δεν μπορεί να επικαλεστεί ότι η παράβαση δημιουργεί στον αποδέκτη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η ενίσχυση

δεν συνεπάγεται ότι η απόφαση αυτή περί ανακτήσεως είναι παράνομη, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, οι οποίες καταδεικνύουν πρόδηλη παράλειψη της Επιτροπής και καταφανή παράβαση του καθήκοντός της επιμέλειας»: βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Απριλίου 2008, *Επιτροπή κατά Salzgitter*, C-408/04 P, ECLI:EU:C:2008:236, σκέψη 106. Στην υπόθεση *GIE Fisciaux*, η Επιτροπή αποφάσισε ότι, λόγω του ειδικού συνδυασμού εξαιρετικών περιστάσεων στην υπόθεση εκείνη, η ανάκτηση έπρεπε να περιοριστεί στην ενίσχυση που χορηγήθηκε μετά την ημερομηνία της απόφασης της Επιτροπής για την κίνηση της επίσημης έρευνας δυνάμει του άρθρου 6 του διαδικαστικού κανονισμού, προκειμένου να προστατευτεί η αρχή της ασφάλειας δικαίου. Βλέπε απόφαση της Επιτροπής, της 20ής Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το καθεστώς ενισχύσεων που έθεσε σε εφαρμογή η Γαλλία βάσει του άρθρου 39 CA του γενικού κώδικα φορολογίας — Κρατική ενίσχυση C 46/2004 (πρώην NN 65/2004), EE L 112 της 30.4.2007, σ. 41.

³⁴ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Οκτωβρίου 2006, *Επιτροπή κατά Γαλλίας («Scott»)*, C-232/05, ECLI:EU:C:2006:651, σκέψεις 50-53.

³⁵ Βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 7ης Οκτωβρίου 2010, *DHL Aviation και DHL Hub Leipzig κατά Επιτροπής*, T-452/08, ECLI:EU:T:2010:427, σκέψεις 34 και 41.

³⁶ Σχετικά με την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 1990, *Επιτροπή κατά Γερμανίας*, C-5/89, ECLI:EU:C:1990:320, σκέψεις 13 και 14.

³⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 2011, *ISD Polska και λοιποί κατά Επιτροπής*, C-369/09 P, ECLI:EU:C:2011:175, σκέψη 123· απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 2010, *Kahla Thüringen Porzellan κατά Επιτροπής*, C-537/08 P, ECLI:EU:C:2010:769, σκέψη 63· απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 2008, *Masdar (UK) κατά Επιτροπής*, C-47/07 P, ECLI:EU:C:2008:726, σκέψεις 34 και 81.

δεν θα ανακτηθεί. Διαφορετικά, τα άρθρα 107 και 108 της ΣΛΕΕ θα στερούνταν κάθε αποτελέσματος³⁸.

38. Ομοίως, σε περίπτωση παράβασης της υποχρέωσης αναστολής της εφαρμογής, ο αποδέκτης της ενίσχυσης δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είχε δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η χορήγηση της ενίσχυσης ήταν νόμιμη, εκτός εάν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις³⁹. Ο επιμελής επιχειρηματίας θα πρέπει να είναι σε θέση να καθορίσει αν η ενίσχυση εγκρίθηκε δεόντως από την Επιτροπή⁴⁰. Η αρχή αυτή εφαρμόζεται επίσης στις μικρές επιχειρήσεις⁴¹.
39. Τα δικαστήρια της Ένωσης προσδιόρισαν σειρά καταστάσεων οι οποίες δεν δημιουργούν δικαιολογημένη εμπιστοσύνη και οι οποίες δεν μπορούν, επομένως, να περιορίζουν ή να αποκλείουν την ανάκτηση της επίμαχης ενίσχυσης. Ειδικότερα, η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη δεν μπορεί να βασίζεται, μεταξύ άλλων, στα εξής:
- στη σιωπή της Επιτροπής όσον αφορά μέτρο ενίσχυσης που κοινοποιήθηκε σε αυτήν⁴².
 - σε τυχόν εμφανή αδράνεια της Επιτροπής ως προς μέτρο ενίσχυσης το οποίο δεν κοινοποιήθηκε⁴³.
 - στην έκδοση απόφασης για την κίνηση επίσημης διαδικασίας έρευνας δυνάμει του άρθρου 6 του διαδικαστικού κανονισμού, στην οποία η Επιτροπή διενεργεί απλώς προσωρινή αξιολόγηση των επίμαχων μέτρων ενίσχυσης, δεδομένου ότι ο αποδέκτης ενίσχυσης δεν μπορεί να στηρίζει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη σε προσωρινή απόφαση⁴⁴.
 - σε αδράνεια της Επιτροπής για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα⁴⁵.
 - σε προηγούμενη απόφαση της Επιτροπής⁴⁶.

³⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουνίου 2011, *Diputación Foral de Vizcaya και λοιποί κατά Επιτροπής*, C-465/09 P έως C-470/09 P, ECLI:EU:C:2011:372, σκέψη 150.

³⁹ Το Δικαστήριο αναγνώρισε την ύπαρξη δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του αποδέκτη ενίσχυσης μόνο μία φορά, στην απόφαση *RSV*. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Νοεμβρίου 1987, *RSV κατά Επιτροπής*, C-223/85, ECLI:EU:C:1987:502. Ωστόσο, τα δικαστήρια της Ένωσης τόνισαν τις εξαιρετικές περιστάσεις της υπόθεσης εκείνης, αρνούμενα να επεκτείνουν την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης πέραν της έκτακτης κατάστασης που προσδιορίστηκε στην απόφαση *RSV*· για παράδειγμα, βλέπε απόφαση του Πρωτοδικείου της 14ης Ιανουαρίου 2004, *Fleuren Compost κατά Επιτροπής*, T-109/01, ECLI:EU:T:2004:4, σκέψεις 145-148 και απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Ιταλία κατά Επιτροπής*, C-298/00 P, ECLI:EU:C:2004:240, σκέψη 90.

⁴⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Μαρτίου 1997, *Land Rheinland-Pfalz κατά Alcan Deutschland*, C-24/95, ECLI:EU:C:1997:163, σκέψη 25.

⁴¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Ιταλία κατά Επιτροπής*, C-298/00 P, ECLI:EU:C:2004:240, σκέψη 88.

⁴² Βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 30ής Νοεμβρίου 2009, *Γαλλία κατά Επιτροπής*, T-427/04 και T-17/05, ECLI:EU:T:2009:474, σκέψη 261.

⁴³ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Δεκεμβρίου 2011, *France Télécom κατά Επιτροπής*, C-81/10 P, ECLI:EU:C:2011:811, σκέψεις 58-60.

⁴⁴ Βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 27ης Φεβρουαρίου 2013, *Nitrogénművek Vegyipari κατά Επιτροπής*, T-387/11, ECLI:EU:T:2013:98, σκέψη 121· απόφαση του Πρωτοδικείου της 25ης Μαρτίου 2009, *Alcoa Trasformazioni κατά Επιτροπής*, T-332/06, ECLI:EU:T:2009:79, σκέψη 61.

⁴⁵ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Ιουλίου 2011, *Diputación Foral de Vizcaya και λοιποί κατά Επιτροπής*, C-471/09 P έως C-473/09 P, ECLI:EU:C:2011:521, σκέψεις 64-65, 68, 75-77.

⁴⁶ Προηγούμενη απόφαση με την οποία διαπιστώνεται ότι ένα ορισμένο μέτρο δεν συνιστά κρατική ενίσχυση ή η οποία κηρύσσει ένα ορισμένο μέτρο κρατικής ενίσχυσης συμβιβασίμο με την εσωτερική αγορά πρέπει να θεωρείται ότι εφαρμόζεται αυστηρά στα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά και στις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης. Κάθε υπόθεση πρέπει να εξετάζεται μεμονωμένα επί της

- στην έκδοση αρκετών διαδοχικών αποφάσεων της Επιτροπής που επιτρέπουν τη χορήγηση ενίσχυσης, οι οποίες ακυρώθηκαν εν συνεχεία από τα δικαστήρια της Ένωσης⁴⁷.
- σε πρόταση απόφασης που έχει υποβληθεί από την Επιτροπή στο Συμβούλιο⁴⁸.

2.4.1.3 Η αρχή του δεδουλευμένου

40. Η αρχή του δεδουλευμένου επιβάλλει «να μην μπορεί να τεθεί ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων οι οποίες έχουν καταστεί αμετάκλητες, μετά την εξάντληση των προβλεπομένων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση αυτών των ενδίκων μέσων»⁴⁹.
41. Παρά τη σημασία της αρχής αυτής τόσο στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και στα νομικά συστήματα των κρατών μελών⁵⁰, η εφαρμογή της δεν μπορεί να υπονομεύσει την υπεροχή και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης. Ως εκ τούτου, η αρχή του δεδουλευμένου δεν μπορεί να αποκλείει την ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων⁵¹.
42. Βάσει της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, οι κανόνες της Ένωσης για τις κρατικές ενισχύσεις υπερισχύουν των αντικρουόμενων εθνικών νόμων, οι οποίοι δεν πρέπει να εφαρμόζονται. Το ίδιο ισχύει και για τις τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις που εφαρμόζουν ή ερμηνεύουν τους νόμους αυτούς.
43. Όσον αφορά ειδικότερα τις παράνομες ενισχύσεις, μολονότι οι κανόνες για την εφαρμογή της αρχής του δεδουλευμένου εμπίπτουν στο νομικό σύστημα κάθε κράτους μέλους σύμφωνα με την αρχή της δικονομικής αυτοτέλει, οι κανόνες

ουσίας. Επομένως, για παράδειγμα, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι προηγούμενη απόφαση με την οποία αναγνωρίστηκε ότι ένα μέτρο δεν συνιστά κρατική ενίσχυση για περιορισμένη διάρκεια και βάσει των περιστάσεων που επικρατούσαν σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα δεν μπορεί να δημιουργήσει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη όσον αφορά τη μελλοντική αξιολόγηση της φύσης παρόμοιου μέτρου ως προς το αν συνιστά κρατική ενίσχυση. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Ιουλίου 2011, *Alcoa Trasformazioni κατά Επιτροπής*, C-194/09 P, ECLI:EU:C:2011:497, σκέψεις 72-75. Διαφορετική περίπτωση συντρέχει εάν η Επιτροπή μεταβάλλει την εκτίμησή της για μέτρο βασιζόμενη μόνο σε αυστηρότερη εφαρμογή των κανόνων της Συνθήκης περί κρατικών ενισχύσεων. Στην περίπτωση αυτή, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αποδέκτες των ενισχύσεων μπορούσαν να αναμένουν ότι απόφαση της Επιτροπής που ανατρέπει προγενέστερη εκτίμησή της θα τους εξασφαλίζει τον χρόνο που απαιτείται για να λάβουν αποτελεσματικώς υπόψη αυτή τη μεταβολή εκτίμησης και, επομένως, τυγχάνουν της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Βλ. σχετικά την απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Ιουνίου 2006, *Βέλγιο κατά Επιτροπής («Forum 187»)*, C-182/03 και C-217/03, ECLI:EU:C:2006:416, σκέψη 71.

⁴⁷ Στην απόφαση *CELF II*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το ασυνήθιστο γεγονός της έκδοσης τριών ακυρωτικών αποφάσεων καταδεικνύει, καταρχήν, τις δυσχέρειες της υπόθεσης και όχι μόνο δεν δημιουργεί δικαιολογημένη εμπιστοσύνη, αλλά μάλλον αυξάνει τις επιφυλάξεις του αποδέκτη ως προς το αν η επίμαχη ενίσχυση είναι συμβατή με την κοινή αγορά. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Μαρτίου 2010, *CELF και ministre de la Culture et de la Communication («CELF II»)*, C-1/09, ECLI:EU:C:2010:136, σκέψεις 51-52 και 55.

⁴⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 2011, *ISD Polska και λοιποί κατά Επιτροπής*, C-369/09 P, ECLI:EU:C:2011:175, σκέψη 124.

⁴⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Δεκεμβρίου 2010, *Επιτροπή κατά Σλοβακίας («Frucona Košice»)*, C-507/08, ECLI:EU:C:2010:802, σκέψη 59.

⁵⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Ιανουαρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ισπανίας («Magesa»)*, C-529/09, ECLI:EU:C:2013:31, σκέψη 64.

⁵¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιουλίου 2007, *Lucchini*, C-119/05, ECLI:EU:C:2007:434, σκέψεις 61-63· απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Νοεμβρίου 2015, *Klausner Holz Niedersachsen*, C-505/14, ECLI:EU:C:2015:742, σκέψη 45.

αυτοί δεν μπορούν να καθιστούν οποιαδήποτε τελεσίδικη απόφαση εθνικού δικαστηρίου εμπόδιο στην παραγωγή των αναγκαίων συνεπειών από την παράβαση της υποχρέωσης αναστολής της εφαρμογής⁵².

2.4.2 Προθεσμία παραγραφής

44. Στο άρθρο 17 παράγραφος 1 του διαδικαστικού κανονισμού προβλέπεται ότι οι εξουσίες της Επιτροπής για ανάκτηση της ενίσχυσης υπόκεινται σε δεκαετή προθεσμία παραγραφής (η «προθεσμία παραγραφής»).
45. Δυνάμει του άρθρου 17 παράγραφος 2 του διαδικαστικού κανονισμού, η προθεσμία αυτή αρχίζει να προσμετράται από την ημέρα κατά την οποία η παράνομη ενίσχυση χορηγείται στον αποδέκτη⁵³ είτε ως μεμονωμένη ενίσχυση είτε ως ενίσχυση βάσει καθεστώτος ενισχύσεων⁵⁴. Σε περίπτωση καθεστώτος ενισχύσεων, η προθεσμία παραγραφής δεν αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία έκδοσης της πράξης που αποτελεί τη νομική βάση της αλλά από τη χρονική στιγμή κατά την οποία χορηγείται η μεμονωμένη ενίσχυση βάσει του συγκεκριμένου καθεστώτος⁵⁵.
46. Η ημερομηνία χορήγησης της ενίσχυσης εξαρτάται από τη φύση της επίμαχης ενίσχυσης. Στην περίπτωση πολυετούς καθεστώτος, το οποίο χαρακτηρίζεται από περιοδικές πληρωμές ή περιοδική χορήγηση άλλων οικονομικών πλεονεκτημάτων, η ημερομηνία έκδοσης της πράξης που αποτελεί τη νομική βάση του καθεστώτος ενίσχυσης και η ημερομηνία κατά την οποία το εν λόγω πλεονέκτημα θα χορηγηθεί πράγματι στους αποδέκτες ενδέχεται να απέχουν πολύ χρονικά. Στην περίπτωση αυτή, για τον υπολογισμό της προθεσμίας παραγραφής, η ενίσχυση πρέπει να λογίζεται χορηγηθείσα στον αποδέκτη μόνο κατά την ημερομηνία κατά την οποία αυτή πραγματικά καταβλήθηκε στον αποδέκτη.
47. Η αρχή που αναφέρεται στο σημείο 46 εφαρμόζεται επίσης σε καθεστώς ενίσχυσης το οποίο χαρακτηρίζεται από φορολογικά μέτρα χορηγούμενα σε περιοδική βάση (για παράδειγμα, εκπτώσεις φόρου σε κάθε ετήσια ή εξαμηνιαία φορολογική δήλωση κ.λπ.), για το οποίο η προθεσμία παραγραφής αρχίζει να τρέχει, για κάθε φορολογικό έτος, από την ημερομηνία κατά την οποία ο φόρος καθίσταται πληρωτέος.
48. Για την επιβολή απόφασης ανάκτησης, το οικείο κράτος μέλος ενδέχεται να πρέπει να διενεργεί ελέγχους, για παράδειγμα, φορολογικούς ελέγχους για ορισμένα φορολογικά έτη, ακόμη και αν η δυνατότητα αυτή δεν υφίσταται πλέον, λόγω παραγραφής, βάσει του εθνικού δικαίου. Στην περίπτωση αυτή, οι εθνικοί κανόνες περί παραγραφής δεν μπορούν να δικαιολογούν τη μη εκπλήρωση της υποχρέωσης ανάκτησης και πρέπει να μην εφαρμόζονται, εφόσον αυτό είναι αναγκαίο⁵⁶.
49. Δεδομένου ότι η έρευνα σχετικά με μέτρο ενίσχυσης είναι διμερής διαδικασία η οποία διεξάγεται μεταξύ του κράτους μέλους και της Επιτροπής, η προθεσμία

⁵² Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Νοεμβρίου 2015, *Klausner Holz Niedersachsen*, C-505/14, ECLI:EU:C:2015:742, σκέψη 40.

⁵³ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 25ης Ιανουαρίου 2018, *BSCA κατά Επιτροπής*, T-818/14, ECLI:EU:T:2018:33, σκέψη 72.

⁵⁴ Οι έννοιες «καθεστώς ενισχύσεων» και «μεμονωμένη ενίσχυση» ορίζονται, αντίστοιχα, στο άρθρο 1 στοιχείο δ) και ε) του διαδικαστικού κανονισμού.

⁵⁵ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Δεκεμβρίου 2011, *France Télécom κατά Επιτροπής*, C-81/10 P, ECLI:EU:C:2011:811, σκέψεις 80 και 82.

⁵⁶ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Μαρτίου 1997, *Land Rheinland-Pfalz κατά Alcan Deutschland*, C-24/95, ECLI:EU:C:1997:163, σκέψεις 34-37.

παραγραφής, μετά την έναρξή της, μπορεί να διακοπεί από οποιαδήποτε ενέργεια της Επιτροπής ή του κράτους μέλους, κατόπιν αιτήματος της Επιτροπής. Αυτό ισχύει ανεξάρτητα από το αν η ενέργεια κοινοποιήθηκε στον αποδέκτη της ενίσχυσης⁵⁷ ή περιήλθε σε γνώση του. Εάν απόφαση της Επιτροπής αποτελεί αντικείμενο προσφυγής ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης, η προθεσμία παραγραφής αναστέλλεται έως το πέρας της διαδικασίας.

50. Το άρθρο 17 παράγραφος 3 του διαδικαστικού κανονισμού ορίζει ότι «[κ]άθε ενίσχυση της οποίας η περίοδος παραγραφής έχει εκπνεύσει, θεωρείται ως υφιστάμενη ενίσχυση». Η προβλεπόμενη στον διαδικαστικό κανονισμό προθεσμία παραγραφής «αποκλείει απλώς την ανάκτηση των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν περισσότερο από μία δεκαετία πριν από την πρώτη παρέμβαση της Επιτροπής»⁵⁸.

2.4.3 Απόλυτη αδυναμία ανάκτησης

51. Σύμφωνα με το άρθρο 288 της ΣΛΕΕ, οι αποφάσεις είναι δεσμευτικές ως προς όλα τα μέρη τους για τους αποδέκτες στους οποίους απευθύνονται. Στην περίπτωση κρατικής ενίσχυσης, η Επιτροπή απευθύνει την απόφασή της στο οικείο κράτος μέλος, το οποίο υποχρεούται να την εκτελέσει⁵⁹ κάνοντας χρήση όλων των αναγκαίων μέτρων ώστε να διασφαλίζεται η εφαρμογή της, συμπεριλαμβανομένων προσωρινών μέτρων⁶⁰. Οι αποφάσεις της Επιτροπής απολαύουν τεκμηρίου νομιμότητας και παραμένουν δεσμευτικές ως προς όλα τα στοιχεία τους ακόμη και ενόσω εκκρεμούν διαδικασίες ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης⁶¹.
52. Η ύπαρξη εξαιρετικών περιστάσεων που καθιστούν απολύτως αδύνατη την εφαρμογή της απόφασης ανάκτησης από το κράτος μέλος είναι η μόνη περίπτωση η οποία αναγνωρίζεται από το Δικαστήριο ως δικαιολογούσα τη μη εφαρμογή της εν λόγω απόφασης από το κράτος μέλος⁶².
53. Η απόλυτη αδυναμία ερμηνεύεται από τα δικαστήρια της Ένωσης με πολύ περιοριστικό τρόπο. Το κράτος μέλος πρέπει να αποδείξει ότι κατέβαλε καλή τη πίστει προσπάθειες για την ανάκτηση της ενίσχυσης και πρέπει να συνεργάζεται με την Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 3 της ΣΕΕ, με σκοπό την υπέρβαση των δυσκολιών που έχουν ανακύψει⁶³.
54. Το κράτος μέλος φέρει το βάρος της απόδειξης της ύπαρξης λόγων που δικαιολογούν τη μη ανάκτηση⁶⁴ ή τη μερική μόνον ανάκτηση της ασυμβίβαστης ενίσχυσης. Το είδος των αναγκαίων στοιχείων για την απόδειξη της απόλυτης

⁵⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2005, *Scott κατά Επιτροπής*, C-276/03 P, ECLI:EU:C:2005:590, σκέψεις 27 και 36.

⁵⁸ Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Ιανουαρίου 2019, *Fallimento Traghetti del Mediterraneo*, C-387/17, ECLI:EU:C:2019:51, σκέψη 52· Απόφαση του Πρωτοδικείου της 30ής Απριλίου 2002, *Gibraltar κατά Επιτροπής*, T-195/01 και T-207/01, ECLI:EU:T:2002:111, σκέψη 130.

⁵⁹ Βλ. άρθρο 31 παράγραφος 2 του διαδικαστικού κανονισμού, όπου ορίζεται ότι οι αρνητικές αποφάσεις απευθύνονται στο οικείο κράτος μέλος.

⁶⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Νοεμβρίου 2018, *Επιτροπή κατά Ελλάδας («Ελληνικά Ναυπηγεία II»)*, C-93/17, ECLI:EU:C:2018:903, σκέψη 69.

⁶¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, *Επιτροπή κατά Γαλλίας («Lignes maritimes Marseille-Corse»)*, C-63/14, ECLI:EU:C:2015:458, σκέψη 44.

⁶² Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2017, *Επιτροπή κατά Ελλάδας («Λάρκο»)*, C-481/16, ECLI:EU:C:2017:845, σκέψη 28.

⁶³ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Φεβρουαρίου 2015, *Επιτροπή κατά Γαλλίας («Προγράμματα περιόδου εμπορίας»)*, C-37/14, ECLI:EU:C:2015:90, σκέψη 67.

⁶⁴ Βλ. σχετικά την απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, *Επιτροπή κατά Γαλλίας («Lignes maritimes Marseille-Corse»)*, C-63/14, ECLI:EU:C:2015:458, σκέψεις 52 και 53.

αδυναμίας ανάκτησης εξαρτάται από τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά κάθε υπόθεσης.

55. Το οικείο κράτος μέλος δεν μπορεί να αποδείξει την απόλυτη αδυναμία εφαρμογής μιας απόφασης ανάκτησης ενημερώνοντας απλώς την Επιτροπή για την ύπαρξη νομικών, πολιτικών, πρακτικών ή εσωτερικών δυσχερειών⁶⁵.
56. Επομένως, το οικείο κράτος μέλος, για να δικαιολογήσει τη μη συμμόρφωσή του προς απόφαση ανάκτησης, δεν μπορεί να επικαλεστεί την ύπαρξη απόλυτης αδυναμίας βασισμένης σε απαιτήσεις του εθνικού δικαίου, όπως εθνικές προθεσμίες παραγραφής⁶⁶, απουσία δικαιώματος επιβολής της ανάκτησης βάσει του εθνικού δικαίου⁶⁷ ή κενό στη νομοθεσία⁶⁸. Ομοίως, το κράτος μέλος δεν μπορεί να επικαλεστεί διατάξεις, πρακτικές ή καταστάσεις που επικρατούν στο πλαίσιο της εθνικής έννομης τάξης του, συμπεριλαμβανομένων ανησυχιών περί κοινωνικής αναταραχής⁶⁹, για να δικαιολογήσει τη μη εκπλήρωση υποχρεώσεων που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης⁷⁰. Μόνο σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις μπορεί η βάση της απόλυτης αδυναμίας να είναι νομικής φύσης, υπό τον όρο ότι συνάδει προς το δίκαιο της Ένωσης⁷¹.
57. Το κράτος μέλος πρέπει να προσδιορίζει και να θεσπίζει τα αναγκαία μέτρα αμελλητί⁷². Ειδικότερα, αυτό μπορεί να σημαίνει τη θέσπιση νέας νομοθεσίας ή τη μη εφαρμογή διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας οι οποίες δεν επιτρέπουν την ταχεία εξάλειψη των δυσχερειών που αντιμετωπίζει το κράτος μέλος. Τέλος, οι προσπάθειες ανάκτησης πρέπει να είναι διεξοδικές και να τεκμηριώνονται δεόντως με αποδεικτικά στοιχεία.
58. Η υποχρέωση ανάκτησης της ενίσχυσης δεν επηρεάζεται εξάλλου από την οικονομική κατάσταση του αποδέκτη. Το γεγονός ότι η επιχείρηση αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες ή ακόμη είναι αφερέγγυα δεν συνιστά απόδειξη της

⁶⁵ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2017, *Επιτροπή κατά Ελλάδας («Λάρκο»)*, C-481/16, ECLI:EU:C:2017:845, σκέψη 29· βλ. επίσης απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Νοεμβρίου 2018, *Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής*, C-622/16 P έως C-624/16 P, ECLI:EU:C:2018:873, σκέψεις 91 και 95.

⁶⁶ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Μαρτίου 1997, *Land Rheinland-Pfalz κατά Alcan Deutschland*, C-24/95, ECLI:EU:C:1997:163, σκέψεις 34-37.

⁶⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Μαρτίου 1991, *Ιταλία κατά Επιτροπής («Lanerossi»)*, C-303/88, ECLI:EU:C:1991:136, σκέψεις 52 και 60.

⁶⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Οκτωβρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ελλάδας («Ελληνικός Χρυσός»)*, C-263/12, ECLI:EU:C:2013:673, σκέψη 36.

⁶⁹ Το Δικαστήριο διευκρίνισε σχετικά ότι «[ό]σον αφορά την ενδεχόμενη κοινωνική αναταραχή, η οποία θα μπορούσε να πλήξει τη δημόσια τάξη, αποτελεί πάγια νομολογία, όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 86 των προτάσεών του, ότι, όπου απειλείται τέτοια αναταραχή, απόκειται στο οικείο κράτος μέλος να λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα προς διασφάλιση της ισχύος και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης, ώστε να εξασφαλίσει την ορθή εφαρμογή του δικαίου αυτού προς όφελος όλων των επιχειρηματιών, πλην αν αποδειχθεί ότι οποιαδήποτε εκ μέρους του κράτους αυτού ενέργεια θα είχε επί της δημόσιας τάξεως συνέπειες στις οποίες δεν θα μπορούσε να αντεπεξέλθει με τα μέσα που διαθέτει». Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, *Επιτροπή κατά Γαλλίας («Lignes maritimes Marseille-Corse»)*, C-63/14, ECLI:EU:C:2015:458, σκέψη 52.

⁷⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Βενετία και Chioggia II»)*, C-367/14, ECLI:EU:C:2015:611, σκέψη 51.

⁷¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, *Επιτροπή κατά Γερμανίας («Birja Gruppe»)*, C-527/12, ECLI:EU:C:2014:2193, σκέψη 49.

⁷² Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, *Επιτροπή κατά Γαλλίας («Lignes maritimes Marseille-Corse»)*, C-63/14, ECLI:EU:C:2015:458, σκέψη 49.

αδυναμίας ανάκτησης⁷³ (βλ. ενότητα 4.8). Υπάρχει αδυναμία ανάκτησης της ενίσχυσης μόνον όταν ο αποδέκτης έπαυσε ήδη να υφίσταται και δεν έχει κανέναν νόμιμο και οικονομικό διάδοχο (βλ. σημείο 134).

59. Στόχος της ανάκτησης δεν είναι η μεγιστοποίηση της απόδοσης των ποσών από τα κράτη μέλη, αλλά η επαναφορά των πραγμάτων στην κατάσταση που επικρατούσε στην εσωτερική αγορά πριν από τη χορήγηση της ενίσχυσης. Ως εκ τούτου, ενδεχόμενες ζημίες του κράτους μέλους, υπό την ιδιότητά του ως μετόχου ή πιστωτή, δεν δικαιολογούν τη μη εκπλήρωση της υποχρέωσης ανάκτησης την οποία υπέχει.
60. Παρότι η απόλυτη αδυναμία ανάκτησης είναι ζήτημα το οποίο ανακύπτει συνήθως κατά την εκτέλεση της απόφασης ανάκτησης, η απόλυτη αδυναμία ανάκτησης μπορεί να διαπιστωθεί ήδη κατά τη διάρκεια της επίσημης έρευνας της Επιτροπής δυνάμει του άρθρου 6 του διαδικαστικού κανονισμού⁷⁴. Για παράδειγμα, το κράτος μέλος ενδέχεται να αποδείξει ότι υφίσταται αδυναμία ανάκτησης οποιασδήποτε ενίσχυσης, επειδή ο αποδέκτης έπαυσε να υφίσταται και δεν έχει κανέναν νόμιμο και οικονομικό διάδοχο.

2.5 Η εφαρμογή του εθνικού δικαίου και η άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση των αποφάσεων ανάκτησης της Επιτροπής

61. Με το άρθρο 16 παράγραφος 3 του διαδικαστικού κανονισμού κωδικοποιήθηκαν οι απαιτήσεις της αρχής της αποτελεσματικότητας⁷⁵. Η υποχρέωση ανάκτησης εκπληρώνεται μόνον όταν το οικείο κράτος μέλος ανακτά πραγματικά το ποσό της ασυμβίβαστης ενίσχυσης, συμπεριλαμβανομένων των τόκων ανάκτησης⁷⁶ (το «πλήρες ποσό ανάκτησης»).
62. Το οικείο κράτος μέλος μπορεί να επιλέξει τον τρόπο με τον οποίο θα εκπληρώσει την υποχρέωση ανάκτησης της ενίσχυσης, υπό τον όρο ότι συμμορφώνεται προς τις αρχές της αποτελεσματικότητας⁷⁷ και της ισοδυναμίας, σύμφωνα με τις οποίες το εθνικό δίκαιο πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο που δεν εισάγει διακρίσεις σε σύγκριση με παρόμοιες περιπτώσεις οι οποίες διέπονται αποκλειστικά από το εθνικό δίκαιο⁷⁸. Βάσει των αρχών αυτών, η άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση της ανάκτησης μπορεί να εκτιμηθεί μόνο κατά περίπτωση⁷⁹.

3. ΟΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΙ ΡΟΛΟΙ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΙΚΕΙΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ

63. Τόσο η Επιτροπή όσο και τα κράτη μέλη διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εφαρμογή των αποφάσεων ανάκτησης και πρέπει να συμβάλλουν στην αποτελεσματική επιβολή της πολιτικής ανάκτησης.

⁷³ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιανουαρίου 1986, *Επιτροπή κατά Βελγίου*, C-52/84, ECLI:EU:C:1986:3, σκέψη 14.

⁷⁴ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Νοεμβρίου 2018, *Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής*, C-622/16 P έως C-624/16 P, ECLI:EU:C:2018:873, σκέψεις 82 και 84.

⁷⁵ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, *Επιτροπή κατά Γερμανίας («Biria Gruppe»)*, C-527/12, ECLI:EU:C:2014:2193, σκέψεις 39 και 41.

⁷⁶ Συναφώς, βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Βενετία και Chioggia I»)*, C-302/09, ECLI:EU:C:2011:634, σκέψεις 38 και 39.

⁷⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Οκτωβρίου 2006, *Επιτροπή κατά Γαλλίας («Scott»)*, C-232/05, ECLI:EU:C:2006:651, σκέψη 49.

⁷⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Ιουνίου 2002, *Κάτω Χώρες κατά Επιτροπής*, C-382/99, ECLI:EU:C:2002:363, σκέψη 90.

⁷⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, *Επιτροπή κατά Γερμανίας («Biria Gruppe»)*, C-527/12, ECLI:EU:C:2014:2193, σκέψη 43.

3.1 Ο ρόλος της Επιτροπής

64. Η Επιτροπή, στις αποφάσεις ανάκτησης τις οποίες εκδίδει, καταβάλλει προσπάθειες να προσδιορίσει τους αποδέκτες ασυμβίβαστων ενισχύσεων και να καθορίσει το ποσό των ενισχύσεων προς ανάκτηση. Αυτό καθιστά ταχύτερη την εφαρμογή των αποφάσεων ανάκτησης και διευκολύνει την εκπλήρωση της υποχρέωσης ανάκτησης. Εάν αυτό δεν είναι δυνατόν, η Επιτροπή περιγράφει στην απόφαση ανάκτησης τη μεθοδολογία βάσει της οποίας το κράτος μέλος πρέπει να προσδιορίσει τους αποδέκτες και να καθορίσει το ποσό των ενισχύσεων προς ανάκτηση⁸⁰.
65. Βάσει της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας, η Επιτροπή συνδράμει το οικείο κράτος μέλος στην εφαρμογή της απόφασης ανάκτησης, μεταξύ άλλων, με τους εξής τρόπους:
- παροχή παραδειγμάτων λογιστικών φύλλων για την παροχή πληροφοριών από το κράτος μέλος σχετικά με τους αποδέκτες ενισχύσεων και τα ποσά των ενισχύσεων (βλ. σημεία 22 και 23)·
 - αξιολόγηση αιτημάτων παράτασης της προθεσμίας εκτέλεσης της απόφασης ανάκτησης (βλ. ενότητα 4.1)·
 - διοργάνωση εναρκτήριας σύσκεψης (βλ. ενότητα 4.2)·
 - παροχή εργαλείου για τον υπολογισμό των τόκων ανάκτησης (βλ. σημείο 110)·
 - παροχή παραδειγμάτων συμφωνιών μεσεγγύησης που είναι κατάλληλες για την προσωρινή ανάκτηση της ενίσχυσης (βλ. σημείο 117)·
 - ενημέρωση του οικείου κράτους μέλους σχετικά με την προσωρινή ή οριστική περάτωση της διαδικασίας ανάκτησης (βλ. ενότητα 4.9).

3.2 Ο ρόλος των κρατών μελών

66. Τα κράτη μέλη διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην αποτελεσματική εφαρμογή της πολιτικής στον τομέα της ανάκτησης. Ειδικότερα, παρέχοντας ακριβή και πλήρη στοιχεία κατά τη διάρκεια της επίσημης έρευνας δυνάμει του άρθρου 6 του διαδικαστικού κανονισμού, τα κράτη μέλη μπορούν να συμβάλουν στην έκδοση αποφάσεων ανάκτησης οι οποίες μπορούν να εκτελεστούν ευκολότερα και να αποτρέψουν ή να μειώσουν τον κίνδυνο να μην καταστεί άμεση και αποτελεσματική η ανάκτηση.
67. Δυνάμει του άρθρου 16 παράγραφος 1 του διαδικαστικού κανονισμού, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα για την ανάκτηση της ενίσχυσης από τον αποδέκτη. Ανάλογα με το νομικό σύστημα του οικείου κράτους μέλους, η διαδικασία ανάκτησης μπορεί να αφορά περισσότερες αρχές, σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Απόφαση της Επιτροπής η οποία απευθύνεται σε κράτος μέλος είναι δεσμευτική έναντι όλων των οργάνων του κράτους αυτού, συμπεριλαμβανομένων των δικαστηρίων του⁸¹.

⁸⁰

Η Επιτροπή δεν έχει νομική υποχρέωση να προσδιορίζει στην απόφαση ανάκτησης το ακριβές ποσό προς ανάκτηση. Αρκεί να περιλαμβάνει η απόφαση της Επιτροπής τις πληροφορίες που παρέχουν τη δυνατότητα στο κράτος μέλος να προσδιορίσει το ποσό αυτό χωρίς υπερβολικές δυσχέρειες. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Ιουλίου 2011, *Mediaset κατά Επιτροπής*, C-403/10 P, ECLI:EU:C:2011:533, σκέψη 126.

⁸¹

Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Μαΐου 1987, *Albako κατά BALM*, C-249/85, ECLI:EU:C:1987:245, σκέψη 17.

68. Ορισμένα κράτη μέλη έχουν αναθέσει σε κεντρικό φορέα το καθήκον του ελέγχου και της εποπτείας της διαδικασίας ανάκτησης. Η πείρα δείχνει ότι η ύπαρξη κεντρικού συντονιστικού φορέα συμβάλλει στην άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση των αποφάσεων ανάκτησης, δημιουργώντας σταθερό διάυλο επικοινωνίας με τις υπηρεσίες της Επιτροπής.

4. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΑΝΑΚΤΗΣΗΣ

69. Όταν η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μια ήδη χορηγηθείσα ενίσχυση είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και διατάσσει την ανάκτησή της, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να καταργήσει την ενίσχυση⁸² και να την ανακτήσει, όπου συντρέχει περίπτωση⁸³, εντός της προθεσμίας που τάσσει η Επιτροπή (η «προθεσμία ανάκτησης»). Ανάκτηση μετά την παρέλευση της προθεσμίας ανάκτησης δεν πληροί τις απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης και συνιστά μη εκτέλεση της απόφασης ανάκτησης⁸⁴. Εν πάση περιπτώσει, το οικείο κράτος μέλος παραμένει υποχρεωμένο να επιβάλει την ανάκτηση της παράνομης ενίσχυσης και να θέσει τέλος στην παράβαση του δικαίου της Ένωσης όσο το δυνατόν συντομότερα μετά τη λήξη της προθεσμίας ανάκτησης.
70. Η πείρα της Επιτροπής δείχνει ότι οι ταχείες εξειδικευμένες διοικητικές διαδικασίες μπορεί να είναι πολύ αποτελεσματικές και παρέχουν τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να συμμορφώνονται δεόντως προς τις υποχρεώσεις τους.

4.1 Αίτημα παράτασης της προθεσμίας για την εκτέλεση της απόφασης

71. Στην απόφαση ανάκτησης, η Επιτροπή τάσσει δύο προθεσμίες στο οικείο κράτος μέλος για i) να υποβάλει ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τα μέτρα που έχει προγραμματίσει και έχει ήδη λάβει για την εκτέλεση της απόφασης και ii) να εκπληρώσει την υποχρέωση ανάκτησης. Ειδικότερα, εντός της πρώτης προθεσμίας, το κράτος μέλος υποχρεούται συνήθως να παρέχει πλήρη στοιχεία σχετικά με την ταυτότητα των αποδεκτών, εάν αυτοί δεν προσδιορίζονται ήδη στην απόφαση ανάκτησης, το ποσό προς ανάκτηση και την εφαρμοστέα εθνική διαδικασία για την εκπλήρωση της υποχρέωσης ανάκτησης.
72. Εάν το κράτος μέλος αντιμετωπίζει δυσχέρειες στην εκτέλεση της απόφασης ανάκτησης εντός της προθεσμίας ανάκτησης, οφείλει να υποβάλει στην κρίση της Επιτροπής τις δυσχέρειες αυτές εγκαίρως, ώστε η Επιτροπή να μπορεί να αξιολογήσει την κατάσταση, μαζί με προτάσεις για κατάλληλες λύσεις⁸⁵. Κάτι τέτοιο μπορεί να περιλαμβάνει πρόταση παράτασης της προθεσμίας ανάκτησης.
73. Στις περιπτώσεις αυτές, η Επιτροπή και το οικείο κράτος μέλος οφείλουν να συνεργαστούν καλόπιστα για να υπερβούν τις δυσχέρειες, σε πλήρη συμμόρφωση

⁸² Αυτό σημαίνει ότι το κράτος μέλος πρέπει να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για την επαναφορά της κατάστασης που υπήρχε πριν από τη χορήγηση της ενίσχυσης, συμπεριλαμβανομένης, για παράδειγμα, της ακύρωσης σύμβασης. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Δεκεμβρίου 2011, *Residex Capital IV*, C-275/10, ECLI:EU:C:2011:814, σκέψεις 45-47.

⁸³ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Μαρτίου 1997, *Land Rheinland-Pfalz κατά Alcan Deutschland*, C-24/95, ECLI:EU:C:1997:163, σκέψη 34.

⁸⁴ Συναφώς, βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Δεκεμβρίου 2010, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Επιχειρήσεις που έχουν εισαχθεί πρόσφατα στο χρηματιστήριο»), C-304/09, ECLI:EU:C:2010:812, σκέψη 32.

⁸⁵ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2017, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Λάρκο»), C-481/16, ECLI:EU:C:2017:845, σκέψη 29.

προς το δίκαιο της ΕΕ⁸⁶. Ομοίως, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να παράσχει στην Επιτροπή όλες τις πληροφορίες που της παρέχουν τη δυνατότητα να διαπιστώσει ότι οι επιλεγέντες τρόποι θα οδηγήσουν σε ορθή εφαρμογή της απόφασης ανάκτησης⁸⁷.

74. Πρακτική της Επιτροπής είναι να χορηγεί παράταση της προθεσμίας εκτέλεσης της απόφασής της μόνον υπό εξαιρετικές περιστάσεις, εάν το κράτος μέλος αποδεικνύει με πειστικά αποδεικτικά στοιχεία ότι κάθε άλλο μέτρο το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει σε εμπρόθεσμη εφαρμογή της απόφασης της Επιτροπής δεν θα είναι αποτελεσματικό.
75. Αιτήματα παράτασης της προθεσμίας ανάκτησης δεν γίνονται δεκτά όταν η καθυστέρηση της ανάκτησης οφείλεται στους τρόπους και στα μέσα που επέλεξε το κράτος μέλος, ενώ υπήρχαν ταχύτερες εναλλακτικές δυνατότητες.
76. Αιτήματα παράτασης της προθεσμίας ανάκτησης μετά τη λήξη της δεν μπορούν να χορηγηθούν αναδρομικώς (βλ. σημείο 69).
77. Για να παρατείνει την προθεσμία ανάκτησης, η Επιτροπή οφείλει να εκδώσει νέα απόφαση.

4.2 Εναρκτήρια σύσκεψη

78. Η Επιτροπή προτείνει συνήθως τη διεξαγωγή εναρκτήριας σύσκεψης στις αρχές του οικείου κράτους μέλους λίγο μετά την κοινοποίηση της απόφασης ανάκτησης. Αυτή διεξάγεται κατά προτίμηση εντός ενός μηνός και, εν πάση περιπτώσει, πριν από τη λήξη της πρώτης προθεσμίας παροχής πληροφοριών, όπως αναφέρεται στο σημείο 71.
79. Στόχος της εναρκτήριας σύσκεψης είναι η διευκόλυνση και η επιτάχυνση της διαδικασίας ανάκτησης με την εδραίωση διαφανούς σχέσης συνεργασίας μεταξύ της Επιτροπής και των αρχών του οικείου κράτους μέλους. Η Επιτροπή εξηγεί επίσης τα εργαλεία τα οποία μπορεί να παράσχει στο κράτος μέλος προς διευκόλυνση της ανάκτησης.
80. Κατά τη διάρκεια της εναρκτήριας σύσκεψης, η Επιτροπή προσπαθεί να παράσχει αρχικά σχόλια σχετικά με τη στρατηγική ανάκτησης και τα μέτρα εφαρμογής τα οποία έχει προγραμματίσει το οικείο κράτος μέλος ώστε να διασφαλιστεί η συμμόρφωση προς την απόφαση ανάκτησης.
81. Μολονότι η συμμετοχή σε εναρκτήρια σύσκεψη δεν είναι υποχρεωτική, η Επιτροπή συνιστά θερμά στα κράτη μέλη να αξιοποιούν τη δυνατότητα αυτή προκειμένου να λάβουν καθοδήγηση σχετικά με τις κύριες πτυχές της ανάκτησης και να υποβάλουν εγκαίρως τυχόν αιτήματα για διευκρινίσεις που ενδεχομένως χρειάζονται.

4.3 Προσδιορισμός των αποδεκτών από τους οποίους πρέπει να ανακτηθεί η ενίσχυση

82. Παράνομη ενίσχυση η οποία διαπιστώνεται ότι είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά πρέπει να ανακτάται από τους αποδέκτες που πραγματικά επωφελήθηκαν από αυτή⁸⁸. Όταν οι αποδέκτες της ενίσχυσης δεν προσδιορίζονται στην απόφαση

⁸⁶ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Μαρτίου 2014, *Rousse Industry κατά Επιτροπής*, C-271/13 P, ECLI:EU:C:2014:175, σκέψη 78.

⁸⁷ Για ορισμένα παραδείγματα προτάσεων εφαρμογής, βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2002, *Επιτροπή κατά Γερμανίας*, C-209/00, ECLI:EU:C:2002:747, σκέψεις 40-44.

⁸⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Γερμανία κατά Επιτροπής («SMI»)*, C-277/00, ECLI:EU:C:2004:238, σκέψη 75.

ανάκτησης, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να εξετάζει την ατομική κατάσταση κάθε ενδιαφερόμενης επιχείρησης⁸⁹.

83. Βάσει του άρθρου 345 της ΣΛΕΕ, οι ιδιωτικές και δημόσιες επιχειρήσεις υπόκεινται στους ίδιους κανόνες για τις κρατικές ενισχύσεις· ως εκ τούτου, δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ τους όσον αφορά την ανάκτηση παράνομης ενίσχυσης.

4.3.1 Προσδιορισμός του αποδέκτη ενίσχυσης ο οποίος ανήκει σε όμιλο επιχειρήσεων

84. Συνήθως, ο προσδιορισμός του αποδέκτη της ενίσχυσης δεν είναι δυσχερής. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, η Επιτροπή ενδέχεται να πρέπει να προσδιορίσει τη συγκεκριμένη επιχείρηση, εντός ομίλου επιχειρήσεων που συνιστούν οικονομική ενότητα, η οποία επωφελήθηκε από την ενίσχυση.
85. Όταν ορισμένες συναλλαγές πραγματοποιήθηκαν εντός ομίλου επιχειρήσεων, η Επιτροπή μπορεί και πάλι να περιορίσει το πεδίο της ανάκτησης σε έναν και μοναδικό αποδέκτη ενίσχυσης εντός του ομίλου. Ωστόσο, στην απόφαση ανάκτησης, η Επιτροπή μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι επιχειρήσεις που ανήκουν σε όμιλο συνιστούν οικονομική ενότητα για τους σκοπούς του δικαίου του ανταγωνισμού⁹⁰ ή ότι άλλες επιχειρήσεις του ομίλου επωφελήθηκαν από την ενίσχυση.
86. Στην περίπτωση που αναφέρεται στο σημείο 85, η απόφαση ανάκτησης μπορεί να διατάσσει το οικείο κράτος μέλος να ανακτήσει την ενίσχυση όχι μόνον από την επιχείρηση που επωφελήθηκε άμεσα από αυτήν αλλά και από ολόκληρο τον όμιλο επιχειρήσεων που συνιστούν οικονομική ενότητα ή από ορισμένες από τις νομικές οντότητες που ανήκουν σε αυτόν⁹¹.
87. Κατά την εφαρμογή τέτοιας απόφασης ανάκτησης, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να αποδεικνύει στην Επιτροπή ότι ανέκτησε ορθώς την ενίσχυση είτε από τον άμεσο αποδέκτη της είτε από τις άλλες επιχειρήσεις που υπόκεινται στην υποχρέωση ανάκτησης.

4.3.2 Επέκταση της εντολής ανάκτησης· οικονομική συνέχεια

88. Εάν, κατά το στάδιο εφαρμογής της απόφασης ανάκτησης, η ενίσχυση δεν μπορεί να ανακτηθεί από τον αρχικό αποδέκτη και φαίνεται ότι η ενίσχυση μεταβιβάστηκε σε άλλη επιχείρηση, το κράτος μέλος ενδέχεται να πρέπει να επεκτείνει την ανάκτηση στην επιχείρηση που επωφελείται του πλεονεκτήματος και να διασφαλίσει ότι η υποχρέωση ανάκτησης δεν καταστρατηγείται⁹².
89. Το Δικαστήριο διακρίνει μεταξύ δύο τρόπων μεταβίβασης των δραστηριοτήτων επιχείρησης. Πρόκειται για i) την πώληση του συνόλου ή μέρους των στοιχείων ενεργητικού της, οπότε η δραστηριότητα δεν ασκείται πλέον από την ίδια νομική οντότητα («πώληση στοιχείων ενεργητικού»)· και για ii) την πώληση των μετοχών

⁸⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Φεβρουαρίου 2014, *Mediaset*, C-69/13, ECLI:EU:C:2014:71, σκέψη 22.

⁹⁰ Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, όταν φυσικά ή νομικά πρόσωπα, τα οποία διακρίνονται νομικώς μεταξύ τους, συνιστούν οικονομική ενότητα, πρέπει να νοούνται ως μία και μόνη επιχείρηση από την άποψη της εφαρμογής των κανόνων του ανταγωνισμού της Ένωσης. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 1984, *Hydrotherm*, C-170/83, ECLI:EU:C:1984:271, σκέψη 11.

⁹¹ Βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 29ης Ιουνίου 2000, *DSG κατά Επιτροπής*, T-234/95, ECLI:EU:T:2000:174, σκέψη 124.

⁹² Βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 13ης Σεπτεμβρίου 2010, *Ελλάδα κατά Επιτροπής*, T-415/05, T-416/05 και T-423/05, ECLI:EU:T:2010:386, σκέψεις 143-146.

της, οπότε η επιχείρηση που επωφελήθηκε από την ενίσχυση διατηρεί τη νομική της προσωπικότητα και εξακολουθεί να ασκεί τις δραστηριότητές της («πώληση μετοχών»)⁹³.

4.3.2.1 Πώληση στοιχείων ενεργητικού

90. Όταν ο αποδέκτης ασυμβίβαστης ενίσχυσης συστήνει νέα εταιρεία ή μεταβιβάζει τα στοιχεία ενεργητικού της σε άλλη επιχείρηση για να συνεχίσει μέρος ή το σύνολο των δραστηριοτήτων της, η συνέχιση των δραστηριοτήτων αυτών μπορεί να παρατείνει τη στρέβλωση του ανταγωνισμού η οποία προκλήθηκε από την ενίσχυση. Επομένως, η νεοσυσταθείσα εταιρεία ή ο αγοραστής των στοιχείων ενεργητικού μπορούν, εάν διατηρούν το πλεονέκτημα αυτό, να υποχρεωθούν να επιστρέψουν την επίμαχη ενίσχυση.
91. Σε περίπτωση πώλησης στοιχείων ενεργητικού, η Επιτροπή αξιολογεί την ύπαρξη οικονομικής συνέχειας μεταξύ επιχειρήσεων κατά περίπτωση, χρησιμοποιώντας ανοικτό σύνολο μη σωρευτικών κριτηρίων. Ειδικότερα, η Επιτροπή μπορεί να λάβει υπόψη τα ακόλουθα κριτήρια⁹⁴: i) το πεδίο της μεταβίβασης (στοιχεία ενεργητικού⁹⁵ και παθητικού, διατήρηση του εργατικού δυναμικού και/ή της διοίκησης)· ii) το τίμημα της μεταβίβασης⁹⁶· iii) την ταυτότητα των μετόχων ή των ιδιοκτητών του πωλητή και του αγοραστή· iv) το χρονικό σημείο κατά το οποίο πραγματοποιείται η μεταβίβαση (κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης δυνάμει του άρθρου 4 του διαδικαστικού κανονισμού ή της επίσημης έρευνας δυνάμει του άρθρου 6 του εν λόγω κανονισμού ή μετά την έκδοση της απόφασης ανάκτησης)· v) την οικονομική λογική της διαδικασίας⁹⁷.

⁹³ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Γερμανία κατά Επιτροπής* («SMI»), C-277/00, ECLI:EU:C:2004:238, σκέψεις 78 και 84.

⁹⁴ Η Επιτροπή δεν υποχρεούται να λαμβάνει υπόψη όλα τα κριτήρια. Συναφώς, βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 28ης Μαρτίου 2012, *Ryanair κατά Επιτροπής*, T-123/09, ECLI:EU:T:2012:164, σκέψεις 155 και 156.

⁹⁵ Όσον αφορά το πεδίο της συναλλαγής, καταρχήν, τα πωληθέντα στοιχεία ενεργητικού πρέπει να αποτελούν μέρος μόνον εκείνων που ανήκουν στον αποδέκτη της ενίσχυσης. Όσο μεγαλύτερο είναι το μερίδιο της αρχικής επιχειρηματικής δραστηριότητας που μεταβιβάζεται σε νέα οντότητα, τόσο πιθανότερο είναι η οικονομική δραστηριότητα που σχετίζεται με τα πωληθέντα στοιχεία ενεργητικού να συνεχίσει να επωφελείται από την ασυμβίβαστη ενίσχυση. Βλέπε απόφαση (ΕΕ) 2015/1826 της Επιτροπής, της 15ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.33797 — (2013/C) (ex 2013/NN) (ex 2011/CP) την οποία χορήγησε η Σλοβακία υπέρ της NCHZ, ΕΕ L 269 της 15.10.2015, σ. 71. Όσον αφορά την οικονομική συνέχεια, βλ. απόφαση της Επιτροπής της 17ης Σεπτεμβρίου 2008, κρατική ενίσχυση N 321/08, N 322/08 και N 323/08 — Ελλάδα — *Πώληση ορισμένων περιουσιακών στοιχείων της Olympic Airlines/Olympic Airways Services*· απόφαση της Επιτροπής, της 12ης Νοεμβρίου 2008, κρατική ενίσχυση N 510/2008 — Ιταλία — *Πώληση περιουσιακών στοιχείων της Alitalia*· απόφαση της Επιτροπής, της 4ης Απριλίου 2012, στην υπόθεση SA. 34547 — Γαλλία — *Ανάληψη των στοιχείων ενεργητικού του ομίλου Sernam στο πλαίσιο της δικαστικής εκκαθάρισής του*.

⁹⁶ Όταν τα στοιχεία ενεργητικού πωλούνται στον πλειοδότη μέσω ανοικτής, διαφανούς, χωρίς διακρίσεις και χωρίς αιρέσεις διαδικασίας υποβολής προσφορών, το καταβληθέν τίμημα θεωρείται γενικά ότι είναι σύμφωνο με τους όρους της αγοράς. Την αρχή αυτή εφάρμοσε η Επιτροπή στην απόφαση της Επιτροπής της 1.10.2014 σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.31550 (2012/C) (πρώην 2012/NN) που χορηγήθηκε από τη Γερμανία προς όφελος της πίστας αγώνων Nürburgring· απόφαση της Επιτροπής, της 27.3.2014, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.34572 (13/C) (ex 13/NN) που χορήγησε η Ελλάδα προς τη ΛΑΡΚΟ Γενική Μεταλλευτική & Μεταλλουργική Εταιρεία ΑΕ· απόφαση της Επιτροπής, της 7.5.2015 σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.35546 (2013/C) (πρώην 2012/NN) την οποία χορήγησε η Πορτογαλία στην Estaleiros Navais de Viana do Castelo S.A.

⁹⁷ Η Επιτροπή διαπίστωσε την ύπαρξη οικονομικής συνέχειας σε περιπτώσεις στις οποίες δεν υπήρξε αλλαγή στον τρόπο διαχείρισης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, στο πεδίο της δραστηριότητας ή στην παραγωγή. Για παράδειγμα, βλ. απόφαση της Επιτροπής (ΕΕ) 2015/1826, της 15ης Οκτωβρίου

4.3.2.2 Πώληση μετοχών

92. Η πώληση μετοχών εταιρείας που έχει επωφεληθεί από ασυμβίβαστη ενίσχυση σε τρίτους δεν επηρεάζει την υποχρέωση του αποδέκτη να επιστρέψει την εν λόγω ενίσχυση⁹⁸.
93. Όταν οι μετοχές της επιχείρησης στην οποία χορηγήθηκε παράνομη κρατική ενίσχυση πωλούνται αλλά η επιχείρηση διατηρεί τη νομική της προσωπικότητα και εξακολουθεί να ασκεί τις επιδοτούμενες από την κρατική ενίσχυση δραστηριότητες, το κράτος μέλος πρέπει να ανακτήσει την ενίσχυση από την επιχείρηση⁹⁹. Στη πραγματικότητα, η εν λόγω επιχείρηση είναι εκείνη που διατηρεί πλεονέκτημα σε σχέση με τους ανταγωνιστές της.

4.3.2.3 Συγχωνεύσεις και άλλες επιχειρηματικές αναδιοργανώσεις

94. Εκτός από τις πωλήσεις στοιχείων ενεργητικού και μετοχών, το κράτος μέλος ενδέχεται να πρέπει να καθορίσει την επιχείρηση από την οποία πρέπει να ανακτηθεί η ενίσχυση κατόπιν συγχώνευσης ή άλλης μορφής επιχειρηματικής αναδιοργάνωσης. Στις περιπτώσεις αυτές, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να προσδιορίσει τον νόμιμο διάδοχο του αρχικού αποδέκτη της ενίσχυσης και να ανακτήσει την ενίσχυση από την επιχείρηση που εξακολουθεί να υφίσταται¹⁰⁰.

4.3.3 Οι αποδέκτες ενίσχυσης υπό μορφή φορολογικών μέτρων

95. Όσον αφορά την ειδική περίπτωση καθεστώτων με τα οποία χορηγούνται φορολογικά πλεονεκτήματα, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να προσδιορίσει τις επιχειρήσεις που επωφελήθηκαν από το πλεονέκτημα που χορηγήθηκε μέσω του καθεστώτος και να ανακτήσει την ενίσχυση από αυτές.
96. Για τους σκοπούς του προσδιορισμού των αποδεκτών δεν ασκεί επιρροή αν το μέτρο ενίσχυσης εφαρμόστηκε ορθά από την οικεία επιχείρηση στη φορολογική της δήλωση ή, αντιθέτως, κατά παράβαση των εφαρμοστέων εθνικών κανόνων¹⁰¹. Το κρίσιμο ερώτημα είναι αν η επιχείρηση επωφελήθηκε από το φορολογικό πλεονέκτημα το οποίο διαπιστώθηκε ότι συνιστά κρατική ενίσχυση ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά. Εθνικές διαδικασίες για την εξέταση της εσφαλμένης

2014, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.33797 — (2013/C) (ex 2013/NN) (ex 2011/CP) την οποία χορήγησε η Σλοβακία υπέρ της NCHZ, EE L 269 της 15.10.2015, σ. 71. Εξ αντιδιαστολής, σε περιπτώσεις στις οποίες καταδείχθηκαν σημαντικές αλλαγές στη δραστηριότητα ή στην επιχειρηματική στρατηγική, η Επιτροπή εκτίμησε ότι δεν υπήρχε οικονομική συνέχεια. Βλέπε απόφαση (EE) 2016/151 της Επιτροπής, της 1ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.31550 (2012/C) (πρώην 2012/NN) που χορηγήθηκε από τη Γερμανία προς όφελος της πίστας αγώνων Nürburgring, EE L 34 της 10.2.2016, σ. 1· απόφαση (EE) 2016/152 της Επιτροπής, της 1ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.27339 (12/C) (πρώην 11/NN) την οποία χορήγησε η Γερμανία στον αερολιμένα Zweibrücken και στις αεροπορικές εταιρείες που χρησιμοποιούν τον αερολιμένα, EE L 34 της 10.2.2016, σ. 68. Εν πάση περιπτώσει, η οικονομική λογική αφ' εαυτής δεν θεωρήθηκε πειστικό στοιχείο για τη διαπίστωση οικονομικής συνέχειας μεταξύ δύο επιχειρήσεων.

⁹⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Γερμανία κατά Επιτροπής* («SMI»), C-277/00, ECLI:EU:C:2004:238, σκέψη 81.

⁹⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Οκτωβρίου 2015, *Electrabel και Dunamenti Erőmű κατά Επιτροπής*, C-357/14 P, ECLI:EU:C:2015:642, σκέψη 113.

¹⁰⁰ Συναφώς, βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Μαρτίου 2018, *SNCF Mobilités κατά Επιτροπής*, C-127/16 P, ECLI:EU:C:2018:165.

¹⁰¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιουλίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Tremonti bis»), C-303/09, ECLI:EU:C:2011:483, σκέψη 43.

εφαρμογής ή της κατάχρησης εθνικών φορολογικών κανόνων δεν μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την άμεση και αποτελεσματική ανάκτηση κρατικής ενίσχυσης.

4.4 Προσδιορισμός του ποσού προς ανάκτηση

97. Όταν το ποσό της ενίσχυσης προσδιορίζεται ήδη στην απόφαση της Επιτροπής, το κράτος μέλος δεσμεύεται να εφαρμόσει την απόφαση όπως εκδόθηκε από την Επιτροπή. Εάν το κράτος μέλος αμφισβητεί τον προσδιορισμό του εν λόγω ποσού, το ζήτημα πρέπει να τεθεί ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης. Ως εκ τούτου, το κράτος μέλος οφείλει να ανακτήσει το εν λόγω ποσό όπως καθορίζεται στην απόφαση ανάκτησης, εκτός εάν και έως ότου η ανάκτηση ανασταλεί ή ακυρωθεί από δικαστήριο της Ένωσης.
98. Εάν η Επιτροπή δεν έχει προσδιορίσει επακριβώς το ποσό της ενίσχυσης προς ανάκτηση στην απόφαση ανάκτησης, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να προσδιορίσει το ποσό της ενίσχυσης που πρέπει να ανακτηθεί από κάθε αποδέκτη, βάσει της μεθοδολογίας που καθορίζεται στην απόφαση ανάκτησης.
99. Η Επιτροπή υποχρεώνει τα κράτη μέλη να ανακτούν το σύνολο της ενίσχυσης, εκτός εάν, κατά τον χρόνο χορήγησης, η ενίσχυση πληρούσε τις εφαρμοστέες προϋποθέσεις οι οποίες καθορίζονται σε i) κανονισμό που κηρύσσει ορισμένες κατηγορίες ενίσχυσης συμβιβάσιμες με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 της ΣΛΕΕ («κανονισμός απαλλαγής κατά κατηγορία»)· ή ii) κανονισμό που καθορίζει ότι ορισμένα είδη δημόσιας στήριξης δεν πληρούν όλα τα κριτήρια του άρθρου 107 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ και, επομένως, απαλλάσσονται από την κοινοποίηση που προβλέπεται στο άρθρο 108 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ («κανονισμός de minimis»)· ή iii) άλλη, προηγούμενη απόφαση της Επιτροπής¹⁰².
100. Η Επιτροπή μπορεί να δεχθεί την αναδρομική εφαρμογή του κανόνα de minimis, υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις:
- το συνολικό ποσό της παράνομης ενίσχυσης πρέπει να είναι κατώτερο του ανώτατου ορίου de minimis¹⁰³. Συναφώς, η χρήση μέσων ποσών ανά αποδέκτη δεν μπορεί να γίνει δεκτή, δεδομένου ότι δεν διασφαλίζει ότι καμία επιχείρηση δεν επωφελήθηκε από συνολικό ποσό που υπερέβαινε το ανώτατο αυτό όριο¹⁰⁴.
 - όταν ελέγχεται αναδρομικά το ποσό της ενίσχυσης de minimis που χορηγήθηκε κατά τη διάρκεια οποιασδήποτε περιόδου τριών φορολογικών ετών, το κράτος μέλος οφείλει να λαμβάνει υπόψη κάθε τριετή περίοδο η οποία περιλαμβάνει την ημερομηνία κατά την οποία χορηγήθηκε η ενίσχυση που θεωρείται ότι θα πρέπει να εξαιρεθεί από την ανάκτηση¹⁰⁵· και

¹⁰² Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της Επιτροπής, της 11ης Ιουλίου 2001, για το καθεστώς κρατικών ενισχύσεων που εφάρμοσε η Ισπανία σε ορισμένες νεοσύστατες επιχειρήσεις στην Άλαβα, EE L 314 της 18.11.2002, σ. 1, αιτιολογική σκέψη 90.

¹⁰³ Βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2011, *Regione autonoma della Sardegna κ.λπ. κατά Επιτροπής*, T-394/08, T-408/08, T-453/08 και T-454/08, ECLI:EU:T:2011:493, σκέψεις 310-312, όπως επιβεβαιώθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Ιουνίου 2013, *HGA κ.λπ. κατά Επιτροπής*, C-630/11 P έως C-633/11 P, ECLI:EU:C:2013:387.

¹⁰⁴ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, *Επιτροπή κατά Βελγίου*, C-591/14, ECLI:EU:C:2017:670, σκέψη 46.

¹⁰⁵ Για παράδειγμα, εάν ένα κράτος μέλος υποστηρίζει το 2018 ότι πλεονέκτημα χορηγήθέν την 31η Δεκεμβρίου 2014 θα μπορούσε να θεωρηθεί αναδρομικά ενίσχυση de minimis, το συγκεκριμένο κράτος μέλος πρέπει επίσης να αποδείξει ότι, ακόμη και αν συμπεριληφθεί η νέα αυτή ενίσχυση de minimis, δεν υπάρχει υπέρβαση του αντίστοιχου ανώτατου ορίου σε καμία από τις ακόλουθες τριετείς περιόδους: 2012-2014, 2013-2015 και 2014-2016. Επομένως, η Επιτροπή μπορεί να επιτρέψει να συμπεριληφθεί

- πρέπει να πληρούνται όλες οι σχετικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στον εφαρμοστέο κανονισμό¹⁰⁶.
101. Για τον υπολογισμό του προς ανάκτηση ποσού, το κράτος μέλος μπορεί επίσης να λάβει υπόψη αν ο αποδέκτης κατέβαλε φόρο εισοδήματος επί της ληφθείσας ενίσχυσης. Σε αυτή την περίπτωση (ήτοι, όταν το ακαθάριστο ποσό της ενίσχυσης δεν ισούται με το καθαρό ποσό της ενίσχυσης), το κράτος μέλος μπορεί, σύμφωνα με τους εθνικούς φορολογικούς κανόνες του, να λάβει υπόψη το ποσό του φόρου εισοδήματος που καταβλήθηκε σε προγενέστερο στάδιο ζητώντας την ανάκτηση μόνο του καθαρού ποσού που έλαβε ο αποδέκτης της ενίσχυσης.
 102. Αντιθέτως, όταν ο αποδέκτης παράνομης και ασυμβίβαστης ενίσχυσης δεν έχει καταβάλει φόρο εισοδήματος επί της ληφθείσας ενίσχυσης (ήτοι, το ακαθάριστο ποσό της ενίσχυσης ισούται με το καθαρό ποσό της ενίσχυσης), ο αποδέκτης οφείλει να επιστρέψει το ακαθάριστο ποσό της ληφθείσας ενίσχυσης.
 103. Εν πάση περιπτώσει, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να διασφαλίζει ότι ο αποδέκτης της ενίσχυσης δεν θα είναι σε θέση να επωφεληθεί από περαιτέρω φορολογική έκπτωση ισχυριζόμενος ότι η επιστροφή μείωσε το φορολογητέο εισόδημά του.

4.4.1 Φορολογικά μέτρα

104. Στο πλαίσιο κρατικής ενίσχυσης χορηγηθείσας μέσω φορολογικού πλεονεκτήματος «η αποκατάσταση της προτέρας καταστάσεως συνεπάγεται επαναφορά, κατά το μέτρο του δυνατού, στην κατάσταση που θα ίσχυε εάν οι επίμαχες πράξεις είχαν συντελεσθεί χωρίς τη χορήγηση της μειώσεως του φόρου»¹⁰⁷.
105. Επομένως, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να υπολογίσει το ορθό ποσό του φόρου το οποίο θα είχε καταβάλει η επιχείρηση χωρίς το παράνομο μέτρο ενίσχυσης. Ο ποσοτικός αυτός προσδιορισμός μπορεί να βασίζεται μόνο στις επιλογές που πραγματοποιήθηκαν όντως στο παρελθόν, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη εναλλακτικές, υποθετικές επιλογές οι οποίες ήταν διαθέσιμες¹⁰⁸. Μπορούν να ληφθούν υπόψη μόνον εκπτώσεις που εφαρμόζονται αυτομάτως και προβλέπονται από το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο, εφόσον συντρέχει περίπτωση, ή από την απόφαση ανάκτησης.
106. Για παράδειγμα, εάν το κράτος μέλος αυξήσει τη φορολογική βάση αφότου η Επιτροπή κηρύξει μια φορολογική έκπτωση ως ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά, άλλες φορολογικές εκπτώσεις οι οποίες ήταν ήδη διαθέσιμες κατά τον χρόνο οφειλής του αρχικού φόρου μπορούν καταρχήν να τυγχάνουν ακόμη εφαρμογής¹⁰⁹.

αναδρομικά η εικαζόμενη αυτή ενίσχυση de minimis μόνον υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει σε καμία περίπτωση υπέρβαση του αντίστοιχου ανώτατου ορίου de minimis.

¹⁰⁶ Όπως προβλέπεται επίσης από τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1407/2013 της Επιτροπής, της 18ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με την εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις ενισχύσεις ήσσονος σημασίας, ΕΕ L 352 της 24.12.2013, σ. 1.

¹⁰⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 2005, *Unicredito Italiano*, C-148/04, ECLI:EU:C:2005:774, σκέψη 117.

¹⁰⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 2005, *Unicredito Italiano*, C-148/04, ECLI:EU:C:2005:774, σκέψεις 118-119.

¹⁰⁹ Εν προκειμένω πρέπει να συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις όσον αφορά τις εκπτώσεις: i) δεν συνεπάγονται καμία (νέα) κρατική ενίσχυση· ii) θα πρέπει να αφορούν όλους τους φορολογουμένους με τον ίδιο τρόπο· iii) εφαρμόζονται μέσω κανόνα ο οποίος υφίστατο κατά τον χρόνο χορήγησης της ασυμβίβαστης ενίσχυσης· και iv) οι επιλέξιμες για εκπτώσεις επιχειρήσεις πρέπει να επωφελούνται από τις εκπτώσεις αυτομάτως (ήτοι, η εφαρμογή της έκπτωσης δεν απαιτεί προηγούμενη έγκριση του κράτους μέλους ούτε την εμπρόθεσμη άσκηση δικαιώματος από τον φορολογούμενο).

107. Ο εμπιστευτικός χαρακτήρας των φορολογικών εγγράφων δεν αποτελεί έγκυρο λόγο που να δικαιολογεί τη μη παροχή των αποδείξεων που ζητούνται στο πλαίσιο αυτό.
108. Δυνάμει του εθνικού δικαίου, για την είσπραξη ποσών φόρου (συμπεριλαμβανομένων κρατικών ενισχύσεων που χορηγήθηκαν υπό μορφή φορολογικών πλεονεκτημάτων), οι φορολογικές αρχές του οικείου κράτους μέλους ενδέχεται να πρέπει να διενεργήσουν εσωτερικούς φορολογικούς ελέγχους πριν από την πραγματική ανάκτηση. Τέτοιοι φορολογικοί έλεγχοι γίνονται δεκτοί υπό τον όρο ότι i) οδηγούν σε ανάκτηση εντός της προθεσμίας ανάκτησης και ii) εφαρμόζεται η μεθοδολογία η οποία καθορίζεται στην απόφαση για τον προσδιορισμό του ποσού της ενίσχυσης προς ανάκτηση.

4.4.2 Υπολογισμός των τόκων ανάκτησης

109. Βάσει του άρθρου 16 παράγραφος 2 του διαδικαστικού κανονισμού, το ποσό που πρέπει να ανακτηθεί δυνάμει απόφασης ανάκτησης περιλαμβάνει τόκους από την ημερομηνία κατά την οποία η ενίσχυση τέθηκε στη διάθεση του αποδέκτη έως την ανάκτησή της¹¹⁰. Δυνάμει του εκτελεστικού κανονισμού, το επιτόκιο εφαρμόζεται με τη μέθοδο του ανατοκισμού¹¹¹.
110. Εναπόκειται στο οικείο κράτος μέλος να προσδιορίσει επακριβώς το ποσό των τόκων που πρέπει να ανακτηθούν. Για τη διευκόλυνση του καθήκοντος αυτού, η Επιτροπή θέτει στη διάθεση των κρατών μελών εργαλείο για τον υπολογισμό των τόκων σύμφωνα με τους κανόνες που θεσπίζονται στον εκτελεστικό κανονισμό¹¹².

4.5 Η επίδοση των εντολών ανάκτησης

111. Το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται η απόφαση ανάκτησης οφείλει να διατάξει τον αποδέκτη να επιστρέψει την ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά ενίσχυση εντός της προθεσμίας που τάσσεται στην απόφαση. Η άμεση επίδοση της εντολής ανάκτησης, με την οποία επιβάλλεται η επιστροφή της κρατικής ενίσχυσης εντός της προθεσμίας ανάκτησης, είναι καθοριστικής σημασίας για τη διασφάλιση της εκπλήρωσης των απαιτήσεων που καθορίζονται στο άρθρο 16 παράγραφος 3 του διαδικαστικού κανονισμού (βλ. σημείο 17).
112. Η φύση και τα χαρακτηριστικά της εντολής ανάκτησης μπορεί να διαφέρουν ανάλογα, μεταξύ άλλων, με την αρχή που χορήγησε την ενίσχυση, τον τρόπο χορήγησης της ασυμβίβαστης ενίσχυσης ή το ποσό αυτής. Ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες του οικείου εθνικού νομικού συστήματος, η τυποποίηση των εντύπων και διαδικασιών για την επίδοση των εντολών ανάκτησης μπορεί να συμβάλει στην εμπρόθεσμη και αποτελεσματική εκτέλεση των αποφάσεων ανάκτησης.

¹¹⁰ Σε περίπτωση αποφάσεων ανάκτησης κατά των οποίων ασκείται δικαστική προσφυγή, οι τόκοι ανάκτησης υπολογίζονται επίσης για τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων η απόφαση ανεστάλη με διαταγή του δικαστηρίου ή ακυρώθηκε με πρωτοβάθμια απόφαση η οποία ανατράπηκε εν συνεχεία από το Δικαστήριο. Συναφώς, βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Φεβρουαρίου 2008, *CELF και ministre de la Culture et de la Communication («CELF I»)*, C-199/06, ECLI:EU:C:2008:79, σκέψεις 56-58 και 69.

¹¹¹ Το επιτόκιο αναφοράς και το προεξοφλητικό επιτόκιο (σε ποσοστό %), από την 1η Αυγούστου 1997, δημοσιεύονται στον δικτυακό τόπο της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

¹¹² Στο εργαλείο παρέχεται πρόσβαση κατόπιν διαδικασίας εγγραφής τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο Ένωσης. Η εγγραφή αυτή διασφαλίζει ότι μόνον οι εξουσιοδοτημένοι υπάλληλοι των αρχών του οικείου κράτους μέλους και των υπηρεσιών της Επιτροπής μπορούν να έχουν πρόσβαση στο εργαλείο.

113. Η παραπομπή στην εθνική νομοθεσία σημαίνει επίσης ότι, καταρχήν, εφαρμόζονται όλοι οι κανόνες και οι διαδικασίες της έννομης τάξης του οικείου κράτους μέλους, ανεξαρτήτως πηγής. Επομένως, για τους αποδέκτες ενίσχυσης που δεν έχουν την έδρα τους ή μόνιμη εγκατάσταση στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, η επίδοση των εντολών ανάκτησης μπορεί να διέπεται από τους κανόνες και τις διαδικασίες που θεσπίζονται σε διεθνείς συμφωνίες ή στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο που εφαρμόζεται στο συγκεκριμένο κράτος μέλος.
114. Σύμφωνα με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, τα κράτη μέλη οφείλουν να ειδοποιούν την Επιτροπή το συντομότερο δυνατόν εάν αναμένουν δυσκολίες στην επίδοση εντολής ανάκτησης.

4.6 Προσωρινή εφαρμογή της ανάκτησης

115. Όταν ασκείται προσφυγή κατά απόφασης ανάκτησης, το κράτος μέλος μπορεί να δεχτεί την προσωρινή επιστροφή της ενίσχυσης προς ανάκτηση.
116. Το οικείο κράτος μέλος μπορεί να εξετάσει το ενδεχόμενο προσωρινής ανάκτησης εφόσον αυτό είναι πρόσφορο για να διασφαλιστεί η πλήρης, έστω προσωρινή, εξάλειψη της στρέβλωσης που προκαλείται στον ανταγωνισμό από την ασυμβίβαστη ενίσχυση. Για τον σκοπό αυτόν, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να εξασφαλίσει ότι δεν θα είναι πλέον στη διάθεση του αποδέκτη το πλεονέκτημα που συνδέεται με την παράνομη και ασυμβίβαστη ενίσχυση. Το οικείο κράτος μέλος θα πρέπει να δικαιολογήσει στην Επιτροπή την αναγκαιότητα προσωρινών μέτρων και να υποβάλει διεξοδική περιγραφή των προβλεπόμενων προσωρινών μέτρων.
117. Προσωρινή εφαρμογή της απόφασης ανάκτησης μπορεί να επιτευχθεί, για παράδειγμα, μέσω της καταβολής, από τον αποδέκτη, του πλήρους ποσού ανάκτησης σε λογαριασμό μεσεγγύησης¹¹³. Η Επιτροπή είναι διατεθειμένη να παράσχει παραδείγματα κατάλληλων συμφωνιών μεσεγγύησης. Τα κράτη μέλη μπορούν επίσης να υποβάλουν στην Επιτροπή ειδική συμφωνία λογαριασμού μεσεγγύησης η οποία συμμορφώνεται προς τις προϋποθέσεις που παρατίθενται στο σημείο 116.
118. Εξ αντιδιαστολής, η παροχή εγγυήσεων για τη μελλοντική πληρωμή του ποσού ανάκτησης δεν είναι κατάλληλο προσωρινό μέτρο, εφόσον η ενίσχυση παραμένει εντωμεταξύ στη διάθεση του αποδέκτη.
119. Εναλλακτικά, όταν αυτό προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, ο αποδέκτης μπορεί να επιλέξει να επιστρέψει το ποσό της ενίσχυσης και τους τόκους ανάκτησης στο κράτος μέλος βάσει ειδικής ρήτρας σύμφωνα με την οποία η ενίσχυση επιστρέφεται στον αποδέκτη εάν η τελική έκβαση της εκκρεμούς δικαστικής διαδικασίας είναι ευνοϊκή για αυτόν.

¹¹³

Η καταβολή του συνολικού ποσού της ενίσχυσης, συμπεριλαμβανομένων των τόκων ανάκτησης, σε λογαριασμό μεσεγγύησης μπορεί να διέπεται από ειδική συμφωνία, υπογεγραμμένη από το κράτος μέλος, τράπεζα ή διαχειριστή και τον αποδέκτη της ενίσχυσης, με την οποία οι συμβαλλόμενοι συμφωνούν ότι το ποσό που καταβάλλεται στον λογαριασμό υπό μεσεγγύηση θα αποδεσμευθεί υπέρ ενός εκ των συμβαλλομένων, ανάλογα με την τελική έκβαση της δικαστικής διαδικασίας. Ο αποδέκτης του ποσού αυτού θα δικαιούται επίσης τα κέρδη ή θα επιβαρυνθεί με τις ζημιές που παρήγαγε το ποσό ανάκτησης καθ' όλη τη διάρκεια της διατήρησής του υπό μεσεγγύηση, εφόσον συντρέχει περίπτωση. Εάν η τελεσίδικη απόφαση των δικαστηρίων της Ένωσης επικυρώνει μόνον εν μέρει την απόφαση ανάκτησης κατά τρόπο που συνεπάγεται μείωση του ποσού ανάκτησης, τα κεφάλαια που τηρούνται υπό μεσεγγύηση, συμπεριλαμβανομένων τυχόν δυνητικών κερδών ή ζημιών, πρέπει να μεταβιβαστούν κατ' αναλογία στο οικείο κράτος μέλος και στον αποδέκτη της ενίσχυσης.

120. Άλλοι τρόποι προσωρινής εφαρμογής μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν σε εξαιρετικές περιπτώσεις, εφόσον γίνονται σεβαστές οι αρχές που περιγράφονται ανωτέρω. Ελλείψει άμεσης τελικής ανάκτησης, τα κράτη μέλη θα πρέπει να κάνουν χρήση κάθε υφιστάμενης διάταξης στην έννομη τάξη τους η οποία επιτρέπει στις αρχές τους να διατάζουν την προσωρινή πληρωμή της ενίσχυσης¹¹⁴, ακόμη και όταν η διάταξη αυτή δεν έχει σχεδιαστεί για τον ειδικό σκοπό της ανάκτησης κρατικών ενισχύσεων¹¹⁵.

4.7 Εναλλακτικοί τρόποι ανάκτησης

121. Όταν κράτος μέλος ανακτά ενίσχυση με τρόπο διαφορετικό από την καταβολή μετρητών, οφείλει να προσκομίζει στην Επιτροπή τις πληροφορίες που θα της παράσχουν τη δυνατότητα να διαπιστώσει ότι ο τρόπος που επιλέχθηκε είναι πρόσφορος για την εφαρμογή της απόφασης¹¹⁶. Η Επιτροπή δέχεται εναλλακτικούς τρόπους ανάκτησης μόνον εάν: i) είναι πρόσφοροι για να αποκαταστήσουν τις συνθήκες της αγοράς που υπέστησαν στρέβλωση λόγω του παράνομου μέτρου ενίσχυσης, ii) κρίνονται πρόσφοροι από την Επιτροπή και άλλους ενδιαφερομένους¹¹⁷ και iii) το κράτος μέλος αποδεικνύει ότι έχουν αποτέλεσμα ισοδύναμο με την καταβολή μετρητών.
122. Η Επιτροπή λαμβάνει τακτικά αιτήματα να δεχθεί ανάκτηση που εφαρμόζεται με εναλλακτικούς τρόπους, όπως η ανάκτηση σε είδος ή ο συμψηφισμός απαιτήσεων από κρατικές ενισχύσεις με υφιστάμενες απαιτήσεις του αποδέκτη της ενίσχυσης έναντι του οικείου κράτους μέλους.
123. Η Επιτροπή μπορεί να δεχθεί την ανάκτηση σε είδος μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις που αναφέρονται στο σημείο 121 και εάν το οικείο κράτος μέλος ενεργεί σύμφωνα με τις ακόλουθες βασικές αρχές.
- Η αξία των στοιχείων ενεργητικού πρέπει να διαπιστωθεί με αντικειμενικό τρόπο προκειμένου η Επιτροπή να είναι σε θέση να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η αξία είναι αντίστοιχη του ποσού ανάκτησης, συμπεριλαμβανομένων των κατάλληλων τόκων ανάκτησης.
 - Η ανάκτηση σε είδος πρέπει να επιτρέπεται βάσει του εθνικού δικαίου. Το κράτος μέλος πρέπει να ενημερώσει την Επιτροπή για τις σχετικές νομικές διατάξεις σε εθνικό επίπεδο οι οποίες προβλέπουν την ανάκτηση σε είδος.
 - Πρέπει να αποφεύγεται η διεξαγωγή οικονομικών δραστηριοτήτων με τη χρήση των περιουσιακών στοιχείων του αποδέκτη για ορισμένο χρονικό διάστημα μετά την απόφαση (τουλάχιστον έως την πλήρη απόσβεση των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων σύμφωνα με τυποποιημένους λογιστικούς κανόνες). Συναφώς, γίνεται

¹¹⁴ Για παράδειγμα, η γαλλική νομοθεσία προβλέπει ότι τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να διατάζουν την προσωρινή πληρωμή της ενίσχυσης (ήτοι, εν αναμονή της έκβασης της διαδικασίας εξέτασης της υπόθεσης επί της ουσίας), εάν δεν μπορεί να τεθεί σοβαρά υπό αμφισβήτηση η υποχρέωση επιστροφής του ποσού της ενίσχυσης. Το προσωρινό αυτό αίτημα πληρωμής (που αποκαλείται «*téféré-provision*») μπορεί να γίνει δεκτό για εντολή ανάκτησης η οποία εκδίδεται κατόπιν απόφασης της Επιτροπής.

¹¹⁵ Για παράδειγμα, ορισμένα κράτη μέλη δεν διαθέτουν διατάξεις οι οποίες επιτρέπουν στις αρμόδιες για την ανάκτηση αρχές τους να διατάζουν προσωρινές πληρωμές βάσει της φορολογικής νομοθεσίας, αλλά διαθέτουν παρόμοιες διατάξεις στο πλαίσιο του αστικού δικαίου. Στις περιπτώσεις αυτές, το κράτος μέλος θα πρέπει να κάνει χρήση των κανόνων που καθιστούν εφικτή την προσωρινή εφαρμογή της απόφασης, ασχέτως της διαδικασίας που επιλέγεται για την εκτέλεσή της.

¹¹⁶ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 2009, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («*Ολυμπιακή Αεροπορία II*»), C-369/07, ECLI:EU:C:2009:428, σκέψη 79.

¹¹⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2002, *Επιτροπή κατά Γερμανίας*, C-209/00, ECLI:EU:C:2002:747, σκέψεις 57-58.

παραπομπή στα κριτήρια αξιολόγησης της ύπαρξης οικονομικής συνέχειας τα οποία περιγράφονται στο σημείο 91.

124. Η Επιτροπή μπορεί να δεχτεί τον συμψηφισμό απαιτήσεων μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, εάν το οικείο κράτος μέλος ενεργεί σύμφωνα με τις ακόλουθες βασικές αρχές:
- η δυνατότητα συμψηφισμού απαιτήσεων προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο·
 - οι συμψηφιζόμενες απαιτήσεις είναι βέβαιες, εκκαθαρισμένες και απαιτητές· και
 - τα ληφθέντα μέτρα χαρακτηρίζονται από πλήρη διαφάνεια, ώστε η Επιτροπή να μπορεί να εξακριβώσει ότι είναι πρόσφορα για τον σκοπό της εξάλειψης της στρέβλωσης του ανταγωνισμού που προκλήθηκε από την ενίσχυση.
125. Αναβολές της ανάκτησης ή πληρωμές σε δόσεις μετά τη λήξη της προθεσμίας ανάκτησης σημαίνουν ότι η υποχρέωση ανάκτησης δεν εφαρμόστηκε αμελλητί και, επομένως, δεν επιτρέπονται.

4.8 Διαδικασία αφερεγγυότητας

126. αποδέκτης ενίσχυσης ο οποίος δεν είναι σε θέση να επιστρέψει την ενίσχυση και τους οφειλόμενους τόκους ανάκτησης επιβιώνει, καταρχήν, στην αγορά μόνο λόγω της ενίσχυσης που έλαβε. Επομένως, για την επαναφορά της εσωτερικής αγοράς στην προτέρα κατάσταση μέσω της αναδρομικής εξάλειψης της ενίσχυσης, ο αποδέκτης της ενίσχυσης πρέπει να εξέλθει από την εσωτερική αγορά, χωρίς νόμιμο και οικονομικό διάδοχο (βλ. ενότητα 4.3.2).
127. Προκειμένου να ανακτήσει την ενίσχυση από αφερέγγυο αποδέκτη, το κράτος μέλος μπορεί μόνο να κατασχέσει τα περιουσιακά στοιχεία του αποδέκτη της ενίσχυσης και να τον θέσει υπό εκκαθάριση, εάν αυτός δεν είναι σε θέση να επιστρέψει την ενίσχυση ή να λάβει οποιοδήποτε άλλο μέτρο το οποίο θα καταστήσει εφικτή την ανάκτηση της ενίσχυσης, όπως προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο¹¹⁸. Συναφώς, η ανάκτηση της ενίσχυσης μέσω διαδικασίας η οποία σκοπεύει στη θέση του αποδέκτη υπό εκκαθάριση δεν μπορεί, καταρχήν, να θεωρηθεί μέτρο δυσανάλογο προς τους στόχους της ΣΛΕΕ¹¹⁹. Επομένως, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να κινήσει τη διαδικασία αυτή υπό την ιδιότητα του μετόχου ή του πιστωτή, όταν βρίσκεται στη θέση αυτή¹²⁰.
128. Από τη στιγμή που κινείται διαδικασία αφερεγγυότητας κατά του αποδέκτη ενίσχυσης, η επαναφορά στην προτέρα κατάσταση και η εξάλειψη της στρέβλωσης του ανταγωνισμού που προκύπτει από την ενίσχυση μπορούν να επιτευχθούν μέσω της εγγραφής της σχετικής με την ενίσχυση απαίτησης στον πίνακα κατάταξης, υπό τον όρο ότι ακολουθούν πάραυτα i) ανάκτηση του πλήρους ποσού ανάκτησης ή, εάν η ανάκτηση παραμένει αδύνατη, ii) εκκαθάριση της επιχείρησης και οριστική παύση των δραστηριοτήτων της¹²¹.

¹¹⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 2018, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Ενωμένη Κλωστοϋφαντουργία»), C-363/16, ECLI:EU:C:2018:12, σκέψη 36.

¹¹⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Μαρτίου 1990, *Βέλγιο κατά Επιτροπής* («Tubemeuse»), C-142/87, ECLI:EU:C:1990:125, σκέψεις 65-66.

¹²⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 2018, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Ενωμένη Κλωστοϋφαντουργία»), C-363/16, ECLI:EU:C:2018:12, σκέψη 38.

¹²¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2012, *Επιτροπή κατά Ισπανίας* («Magesa II»), C-610/10, ECLI:EU:C:2012:781, σκέψεις 72 και 104.

129. Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση που αναφέρεται στο σημείο 128, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να εγγράψει το προς ανάκτηση ποσό, ήτοι την ασυμβίβαστη ενίσχυση, μαζί με τους τόκους ανάκτησης που έχουν συσσωρευτεί έως την ολοσχερή εξόφληση ή έως άλλη προγενέστερη ημερομηνία, εάν βάσει του εθνικού δικαίου οι τόκοι παύουν να συσσωρεύονται για όλους τους πιστωτές κατά την προγενέστερη αυτή ημερομηνία (π.χ. την ημερομηνία έναρξης της διαδικασίας αφερεγγυότητας). Τα κράτη μέλη πρέπει να εγγράφουν το ποσό της ενίσχυσης και τους τόκους ανάκτησης με την ίδια κατάταξη.
130. Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση που αναφέρεται στο σημείο 128, παρότι ορισμένα κράτη μέλη προβλέπουν διαδικασία με στόχο την αναδιάρθρωση ή την προσωρινή συνέχιση μέρους ή του συνόλου των δραστηριοτήτων αφερέγγυων επιχειρήσεων, η διαδικασία αυτή δεν πρέπει να εφαρμόζεται όταν δεν διασφαλίζει την ανάκτηση εντός της προθεσμίας ανάκτησης¹²².
131. Επομένως, όταν προτείνεται στην ομάδα των πιστωτών σχέδιο το οποίο προβλέπει τη συνέχιση της δραστηριότητας του αποδέκτη της ενίσχυσης, οι αρχές του οικείου κράτους μέλους μπορούν να υποστηρίξουν το σχέδιο αυτό μόνον εάν διασφαλίζει την ανάκτηση του πλήρους ποσού ανάκτησης εντός της προθεσμίας ανάκτησης. Το κράτος μέλος δεν μπορεί να παραιτηθεί από μέρος της απαίτησης ανάκτησης εάν ο αποδέκτης της ενίσχυσης συνεχίζει τη δραστηριότητά του μετά την προθεσμία ανάκτησης. Ομοίως, το κράτος μέλος δεν μπορεί να δεχτεί καμία άλλη λύση η οποία δεν θα έχει ως αποτέλεσμα είτε την ανάκτηση του πλήρους ποσού ανάκτησης είτε την άμεση παύση της δραστηριότητας του αποδέκτη της ενίσχυσης¹²³.
132. Ενδέχεται να υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες οι μέτοχοι του αποδέκτη ενίσχυσης αποφασίζουν οικειοθελώς την εκκαθάρισή του, εκτός της διαδικασίας που διενεργείται από δικαστήριο ή υπό την εποπτεία δικαστηρίου. Ανεξάρτητα από τη διαδικασία που επιλέγεται, ισχύουν οι ίδιες αρχές οι οποίες περιγράφονται στην παρούσα ενότητα.
133. Όλα τα όργανα του οικείου κράτους μέλους, συμπεριλαμβανομένων των δικαστηρίων του, οφείλουν να μην εφαρμόζουν καμία από τις εθνικές διατάξεις περί διαδικασίας αφερεγγυότητας ή οικειοθελούς εκκαθάρισης οι οποίες, διατηρώντας την προς ανάκτηση ενίσχυση στη διάθεση του αποδέκτη, δεν διασφαλίζουν την άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση της απόφασης ανάκτησης της Επιτροπής. Ομοίως, η Επιτροπή εκτιμά ότι το κράτος μέλος πρέπει να θέτει υπό αμφισβήτηση κάθε απόφαση την οποία εκδίδουν τα εθνικά δικαστήριά του κατά παράβαση του δικαίου της Ένωσης¹²⁴.
134. Ο αποδέκτης ενίσχυσης εκκαθαρίζεται όταν οι δραστηριότητές του παύουν και τα στοιχεία ενεργητικού και τα συμφέροντά του πωλούνται σύμφωνα με τους όρους της αγοράς¹²⁵. Παρότι εφαρμόζονται οι εθνικοί κανόνες, η πώληση πρέπει να πραγματοποιείται μέσω ανοικτής, διαφανούς και χωρίς διακρίσεις διαδικασίας. Η αποτίμηση των στοιχείων ενεργητικού θα πρέπει να διενεργείται από ανεξάρτητο

¹²² Συναφώς, βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 21ης Οκτωβρίου 2014, *Ιταλία κατά Επιτροπής*, T-268/13, ECLI:EU:T:2014:900, σκέψεις 62-64.

¹²³ Όπως αναφέρεται στο σημείο 59, σκοπός της διαδικασίας ανάκτησης δεν είναι η μεγιστοποίηση της απόδοσης των ποσών για το κράτος μέλος, αλλά η άμεση εξάλειψη της στρέβλωσης του ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά.

¹²⁴ Συναφώς, βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Μέτρα υπέρ της απασχόλησης II»)*, C-496/09, ECLI:EU:C:2011:740, σκέψη 74.

¹²⁵ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Γερμανία κατά Επιτροπής («SMI»)*, C-277/00, ECLI:EU:C:2004:238, σκέψη 86.

εμπειρογνώμονα. Βάσει της πείρας της Επιτροπής, οι προϋποθέσεις αυτές πληρούνται συνήθως στην περίπτωση πτωχευτικής διαδικασίας η οποία διεξάγεται υπό την εποπτεία δικαστηρίου. Προκειμένου να μην υποχρεωθεί ο αγοραστής των στοιχείων ενεργητικού να επιστρέψει την ενίσχυση, το κράτος μέλος οφείλει να διασφαλίζει την ανυπαρξία οικονομικής συνέχειας (βλ. ενότητα 4.3.2).

4.9 Προσωρινή και οριστική περάτωση των διαδικασιών ανάκτησης

135. Τα τελευταία χρόνια, η Επιτροπή έχει αναπτύξει την εσωτερική πρακτική της «προσωρινής περάτωσης» των διαδικασιών ανάκτησης. Αυτή εφαρμόζεται σε περιπτώσεις στις οποίες το κράτος μέλος έχει ήδη εφαρμόσει προσωρινά απόφαση ανάκτησης, αλλά η απόφαση δεν μπορεί να θεωρηθεί οριστικά εκτελεσθείσα λόγω:
- i) εκκρεμούς δικαστικής διαδικασίας στο επίπεδο της Ένωσης ή σε εθνικό επίπεδο·
 - ii) εν εξελίξει εθνικών διοικητικών διαδικασιών οι οποίες μπορούν ακόμη να επηρεάσουν την εκπλήρωση της υποχρέωσης ανάκτησης· ή
 - iii) διαδικασιών αφερεγγυότητας οι οποίες εκκρεμούν και στις οποίες οι απαιτήσεις κρατικών ενισχύσεων έχουν εγγραφεί δεόντως στον πίνακα κατάταξης.
136. Δυνάμει της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας, η Επιτροπή προσπαθεί να ανακοινώνει στο οικείο κράτος μέλος την προσωρινή περάτωση διαδικασίας ανάκτησης.
137. Μετά την προσωρινή περάτωση διαδικασίας ανάκτησης, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να τηρεί την Επιτροπή ενήμερη και να συνεχίζει να παρέχει πληροφορίες και αποδεικτικά στοιχεία τουλάχιστον άπαξ ετησίως.
138. Η Επιτροπή συνεχίζει επίσης να ενημερώνει το οικείο κράτος μέλος σχετικά με την εκτίμησή της για την εξέλιξη της διαδικασίας. Η Επιτροπή ενημερώνει επίσης το κράτος μέλος, με επιστολή των υπηρεσιών της, για την οριστική περάτωση της διαδικασίας ανάκτησης. Στο στάδιο αυτό, η διαδικασία ανάκτησης διαγράφεται επίσης από τον κατάλογο υποθέσεων κρατικών ενισχύσεων για τις οποίες εκκρεμεί η διαδικασία ανάκτησης, ο οποίος δημοσιεύεται στον δικτυακό τόπο της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού της Επιτροπής¹²⁶.
139. Ούτε η προσωρινή ούτε η οριστική περάτωση διαδικασίας ανάκτησης εμποδίζει την Επιτροπή να διενεργήσει εκ νέου λεπτομερέστερο έλεγχο της υπόθεσης ή να ανοίξει εκ νέου την υπόθεση, εάν είναι αναγκαίο. Ειδικότερα, αυτό συμβαίνει όταν ανακύπτουν νέα στοιχεία τα οποία μεταβάλλουν τις υφιστάμενες περιστάσεις ή τα πραγματικά περιστατικά τα οποία οδήγησαν στην περάτωση της υπόθεσης.

5. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

140. Η εφαρμογή αποφάσεων ανάκτησης μπορεί να οδηγήσει σε διαφορές που εκδικάζονται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Σύμφωνα με την πείρα της Επιτροπής, οι διαδικασίες ενώπιον διοικητικών δικαστηρίων, όπου υπάρχουν, τείνουν να διασφαλίζουν την ταχύτερη εκτέλεση των εντολών ανάκτησης από ό,τι οι διαδικασίες ενώπιον αστικών δικαστηρίων.
141. Διακρίνονται δύο κύριες κατηγορίες ένδικων διαφορών που σχετίζονται με την ανάκτηση: i) προσφυγές οι οποίες ασκούνται από την αρχή ανάκτησης με αίτημα την έκδοση δικαστικής διαταγής ώστε να υποχρεωθεί ο αποδέκτης που δεν συμμορφώνεται να επιστρέψει την ενίσχυση· και ii) προσφυγές οι οποίες ασκούνται

¹²⁶

Βλ. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/recovery.html.

από αποδέκτες που αμφισβητούν το κύρος της εντολής ανάκτησης, συμπεριλαμβανομένων ατομικών μέτρων διασφάλισης της ανάκτησης.

142. Υπάρχει κίνδυνος καθυστέρησης της εκτέλεσης της απόφασης ανάκτησης όταν τα εθνικά μέτρα που λαμβάνονται για την εφαρμογή της αμφισβητούνται δικαστικά.
143. Εάν ο αποδέκτης της ενίσχυσης ζητεί τη λήψη προσωρινών μέτρων κατά των εθνικών μέτρων που εκδόθηκαν για την εφαρμογή της απόφασης ανάκτησης, προβάλλοντας την έλλειψη νομιμότητας της απόφασης αυτής, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να αξιολογήσει αν η υπό κρίση υπόθεση πληροί τις προϋποθέσεις που καθορίστηκαν από το Δικαστήριο στις υποθέσεις *Zuckerfabrik*¹²⁷ και *Atlanta*¹²⁸. Βάσει της νομολογίας αυτής, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εκδώσει τέτοια προσωρινά μέτρα μόνον εάν πληρούνται σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις¹²⁹:
- (i) το δικαστήριο αυτό έχει σοβαρές αμφιβολίες ως προς το κύρος της ενωσιακής πράξεως και εφόσον, στην περίπτωση που το Δικαστήριο δεν έχει ήδη επιληφθεί ερωτήματος σχετικού με το κύρος της αμφισβητούμενης πράξεως, το εθνικό δικαστήριο τού υποβάλλει σχετικό ερώτημα¹³⁰.
 - (ii) συντρέχει περίπτωση επείγοντος υπό την έννοια ότι τα προσωρινά μέτρα είναι αναγκαία προκειμένου να μην υποστεί ο αιτών σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία·
 - (iii) το εθνικό δικαστήριο λαμβάνει δεόντως υπόψη το συμφέρον της Ένωσης· και
 - (iv) κατά την εκτίμηση όλων αυτών των προϋποθέσεων, το εθνικό δικαστήριο σέβεται τις αποφάσεις του Δικαστηρίου ή του Γενικού Δικαστηρίου επί της νομιμότητας της ενωσιακής πράξεως ή διατάξεως που εκδόθηκε επί αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων για τη λήψη παρόμοιων προσωρινών μέτρων σε επίπεδο ΕΕ.
144. Όταν δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στο σημείο 143, το οικείο κράτος μέλος δεν μπορεί να επικαλεστεί προσωρινά μέτρα τα οποία εξέδωσαν εθνικά δικαστήρια για να δικαιολογήσει τη μη εφαρμογή της απόφασης¹³¹. Στο πλαίσιο αυτό, εναπόκειται στο κράτος μέλος να αποδείξει ότι πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις¹³².

6. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΜΙΑΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΑΝΑΚΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

145. Όταν το οικείο κράτος μέλος δεν συμμορφώνεται προς απόφαση ανάκτησης και δεν είναι σε θέση να αποδείξει την ύπαρξη απόλυτης αδυναμίας ανάκτησης, η Επιτροπή μπορεί να κινηθεί διαδικασία επί παραβάσει. Επιπλέον, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, μπορεί να απαιτήσει από το οικείο κράτος μέλος να αναστείλει την καταβολή νέων συμβιβάσιμων ενισχύσεων στους οικείους αποδέκτες.

¹²⁷ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Φεβρουαρίου 1991, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen και Zuckerfabrik Soest κατά Hauptzollamt Itzehoe και Hauptzollamt Paderborn*, C-143/88 και C-92/89, ECLI:EU:C:1991:65, σκέψεις 23 κ. επ.

¹²⁸ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 1995, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft και λοιποί (I) κατά Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, C-465/93, ECLI:EU:C:1995:369, σκέψη 51.

¹²⁹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Μαρτίου 2012, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Ενισχύσεις υπέρ του ξενοδοχειακού κλάδου στη Σαρδηνία»)*, C-243/10, ECLI:EU:C:2012:182, σκέψη 48.

¹³⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιουλίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Tremonti bis»)*, C-303/09, ECLI:EU:C:2011:483, σκέψη 46.

¹³¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Βενετία και Chioggia I»)*, C-302/09, ECLI:EU:C:2011:634, σκέψη 50.

¹³² Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Βενετία και Chioggia II»)*, C-367/14, ECLI:EU:C:2015:611, σκέψη 50.

6.1 Διαδικασία επί παραβάσει

146. Οι παραβάσεις διατάξεων της ΣΛΕΕ που αφορούν τις κρατικές ενισχύσεις επηρεάζουν το εμπόριο και βλάπτουν άμεσα τα συμφέροντα άλλων παραγόντων στις οικείες αγορές, οι οποίοι δεν επωφελούνται από το ίδιο είδος στήριξης.

6.1.1 Προσφυγή δυνάμει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ

147. Λόγω της σημασίας που έχουν οι κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων για την προστασία του ανταγωνισμού και για την αποτελεσματική λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, το άρθρο 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ ορίζει ότι, εάν το οικείο κράτος μέλος δεν συμμορφωθεί προς την απόφαση ανάκτησης εντός της προθεσμίας ανάκτησης, η Επιτροπή δύναται να προσφύγει απευθείας στο Δικαστήριο. Συγκεκριμένα, εν αντιθέσει προς το άρθρο 258 της ΣΛΕΕ, το άρθρο 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ δεν προβλέπει προδικαστικό στάδιο¹³³.
148. Προκειμένου να ασκήσει προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, η Επιτροπή οφείλει να διαπιστώσει πρώτα ποια υποχρέωση η οποία επιβλήθηκε στο κράτος μέλος με την απόφαση ανάκτησης δεν εκπληρώθηκε. Γενικά, η απόφαση ανάκτησης περιλαμβάνει δύο διαφορετικά είδη υποχρεώσεων: i) ενημέρωση της Επιτροπής σχετικά με τα μέτρα που ελήφθησαν ή πρόκειται να ληφθούν για την εφαρμογή της απόφασης εντός δύο μηνών από την κοινοποίησή της και συνεχής ενημέρωση της Επιτροπής σχετικά με την εξέλιξη της υπόθεσης μετά την προθεσμία ανάκτησης· και ii) εκπλήρωση της υποχρέωσης ανάκτησης της κρατικής ενίσχυσης εντός της προθεσμίας ανάκτησης.
149. Ως εκ τούτου, η παράβαση οποιασδήποτε εκ των υποχρεώσεων αυτών, καθώς και κάθε άλλης υποχρέωσης η οποία προβλέπεται στην απόφαση ανάκτησης, μπορεί να οδηγήσει σε προσφυγή δυνάμει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ. Παρότι η παράβαση διαπιστώνεται εάν η σχετική υποχρέωση δεν εκπληρώθηκε εντός της προθεσμίας ανάκτησης, τα κράτη μέλη παραμένουν υπόχρεα να επιβάλουν την ανάκτηση της παράνομης ενίσχυσης μετά τη λήξη της.
150. Η υποχρέωση ανάκτησης είναι υποχρέωση επίτευξης αποτελεσμάτων. Προκειμένου να εξαλειφθεί η στρέβλωση του ανταγωνισμού η οποία προκλήθηκε από την ενίσχυση, τα κράτη μέλη οφείλουν να επιτύχουν την πραγματική είσπραξη του πλήρους ποσού ανάκτησης¹³⁴.
151. Η Επιτροπή εξετάζει συστηματικά το ενδεχόμενο άσκησης δικαστικής προσφυγής εάν δεν επιτευχθεί η ανάκτηση, ανεξάρτητα από τους λόγους της μη επίτευξης¹³⁵ και από την εθνική διοίκηση ή το όργανο που φέρει εσωτερικά την ευθύνη για τη μη συμμόρφωση προς την υποχρέωση ανάκτησης¹³⁶.
152. Η απόφαση άσκησης δικαστικής προσφυγής επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια της Επιτροπής. Λαμβάνεται κατά περίπτωση με βάση τις δεσμεύσεις του κράτους

¹³³ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Ιουλίου 2001, *Επιτροπή κατά Βελγίου*, C-378/98, ECLI:EU:C:2001:370, σκέψη 26.

¹³⁴ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 2018, *Επιτροπή κατά Ελλάδας («Ενωμένη Κλωστοϋφαντουργία»)*, C-363/16, ECLI:EU:C:2018:12, σκέψη 34· απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Ιανουαρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ισπανίας («Magefesa»)*, C-529/09, ECLI:EU:C:2013:31, σκέψη 91.

¹³⁵ Με την επιφύλαξη αποδεδειγμένης απόλυτης αδυναμίας ανάκτησης της ενίσχυσης.

¹³⁶ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, *Köbler*, C-224/01, ECLI:EU:C:2003:513, σκέψεις 31-33.

μέλους και τις ενέργειες που έχουν αναληφθεί για την εφαρμογή της απόφασης¹³⁷. Η Επιτροπή μπορεί επίσης να λάβει υπόψη αν η ενίσχυση έχει ανακτηθεί εν μέρει και, εφόσον έχει ανακτηθεί, σε ποιο ποσοστό.

6.1.2 Προσφυγές βάσει του άρθρου 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ

153. Το άρθρο 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ ορίζει ότι, εάν η Επιτροπή εκτιμά ότι το κράτος μέλος δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται με δικαστική απόφαση δυνάμει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, η Επιτροπή μπορεί να προσφύγει ενώπιον του Δικαστηρίου, αφού παράσχει στο εν λόγω κράτος τη δυνατότητα να υποβάλει τις παρατηρήσεις του.
154. Η ημερομηνία αναφοράς για την αξιολόγηση της ύπαρξης παράβασης για τους σκοπούς του άρθρου 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ είναι η καταληκτική προθεσμία που τάσσεται στην προειδοποιητική επιστολή που εκδίδεται σύμφωνα με το άρθρο 260 παράγραφος 2 πρώτο εδάφιο της ΣΛΕΕ¹³⁸.

¹³⁷

Από την έκδοση της ανακοίνωσης περί ανάκτησης του 2007, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επί διαφόρων υποθέσεων τις οποίες έχει υποβάλει στην κρίση του η Επιτροπή βάσει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 2018, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Ενωμένη Κλωστοϋφαντουργία»), C-363/16, ECLI:EU:C:2018:12· απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2017, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Λάρκο»), C-481/16, ECLI:EU:C:2017:845· απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, *Επιτροπή κατά Γαλλίας* («Lignes maritimes Marseille-Corse»), C-63/14, ECLI:EU:C:2015:458· απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Μαΐου 2015, *Επιτροπή κατά Γερμανίας* («Deutsche Post»), C-674/13, ECLI:EU:C:2015:302· απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, *Επιτροπή κατά Γερμανίας* («Biria Gruppe»), C-527/12, ECLI:EU:C:2014:2193· απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2014, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Απαλλαγή από τον ειδικό φόρο κατανάλωσης»), C-547/11, ECLI:EU:C:2014:1319· απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Προτιμησητική τιμολόγηση ηλεκτρικής ενέργειας»), C-411/12, ECLI:EU:C:2013:832· απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Οκτωβρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Alcoa»), C-344/12, ECLI:EU:C:2013:667· απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Οκτωβρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Ελληνικός Χρυσός»), C-263/12, ECLI:EU:C:2013:673· απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Οκτωβρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Ixfin»), C-353/12, ECLI:EU:C:2013:651· απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Μαρτίου 2013, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Sardinia Ferries»), C-613/11, ECLI:EU:C:2013:192· απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Ιουνίου 2012, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Ελληνικά Ναυπηγεία Ι»), C-485/10, ECLI:EU:C:2012:395· απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Μαρτίου 2012, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Ενισχύσεις υπέρ του ξενοδοχειακού κλάδου στη Σαρδηνία»), C-243/10, ECLI:EU:C:2012:182· απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Μαρτίου 2012, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Αφορολόγητο αποθεματικό»), C-354/10, ECLI:EU:C:2012:109· απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Οκτωβρίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («New Interline»), C-454/09, ECLI:EU:C:2011:650· απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Βενετία και Chioggia Ι»), C-302/09, ECLI:EU:C:2011:634· απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιουλίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Tremonti bis»), C-303/09, ECLI:EU:C:2011:483· απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Εμπορικές εκθέσεις»), C-305/09, ECLI:EU:C:2011:274· απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Απριλίου 2011, *Επιτροπή κατά Πολωνίας* («Technologie Buczek»), C-331/09, ECLI:EU:C:2011:250· απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Δεκεμβρίου 2010, *Επιτροπή κατά Σλοβακίας* («Frucona Košice»), C-507/08, ECLI:EU:C:2010:802· απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Δεκεμβρίου 2010, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Επιχειρήσεις που έχουν εισαχθεί πρόσφατα στο χρηματιστήριο»), C-304/09, ECLI:EU:C:2010:812· απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Νοεμβρίου 2008, *Επιτροπή κατά Γαλλίας* («άρθρο 44-septies του CGI»), C-214/07, ECLI:EU:C:2008:619· απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιουνίου 2008, *Επιτροπή κατά Γερμανίας* («Kahla/Thüringen»), C-39/06, ECLI:EU:C:2008:349· απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Φεβρουαρίου 2008, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* («Ολυμπιακή Αεροπορία Ι»), C-419/06, ECLI:EU:C:2008:89· απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2007, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Επείγοντα μέτρα για την απασχόληση»), C-280/05, ECLI:EU:C:2007:753.

¹³⁸

Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* («Βενετία και Chioggia ΙΙ»), C-367/14, ECLI:EU:C:2015:611, σκέψη 35.

155. Η διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ σκοπό έχει να παρακινεί το παραβαίνον κράτος μέλος να εκτελέσει προηγούμενη απόφαση με την οποία διαπιστώνεται παράβαση υποχρεώσεων και, ως εκ τούτου, να εξασφαλίζει την πραγματική εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ. Αμφότερες οι προβλεπόμενες από την εν λόγω διάταξη κυρώσεις —δηλαδή η χρηματική ποινή και το κατ' αποκοπήν ποσό— εξυπηρετούν τον σκοπό αυτόν.
156. Το Δικαστήριο αποφασίζει τις κυρώσεις βάσει πρότασης της Επιτροπής (η οποία δεν δεσμεύει το Δικαστήριο). Αυτή η πρόταση κυρώσεων στο πλαίσιο προσφυγής που ασκείται βάσει του άρθρου 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ εφαρμόζει τα κριτήρια που καθορίζονται σε ανακοίνωση της Επιτροπής¹³⁹, η οποία επικαιροποιείται τακτικά. Σύμφωνα με την ανακοίνωση, κατά την επιβολή οικονομικής κύρωσης σε κράτος μέλος, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τρία θεμελιώδη κριτήρια: i) η σοβαρότητα της παράβασης· ii) η διάρκειά της· και iii) η αναγκαιότητα να διασφαλίζεται ότι η ίδια η κύρωση λειτουργεί αποτρεπτικά όσον αφορά περαιτέρω παραβάσεις. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η παράβαση της υποχρέωσης ανάκτησης είναι πάντοτε σοβαρή παράβαση¹⁴⁰.
157. Η Επιτροπή εξετάζει συστηματικά το ενδεχόμενο προσφυγής στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, όταν το οικείο κράτος μέλος δεν συμμορφώνεται με δικαστική απόφαση δυνάμει του άρθρου 108 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ¹⁴¹.

¹³⁹ Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 228 της συνθήκης ΕΚ, SEC(2005) 1658, ΕΕ C 126 της 7.6.2007, σ. 15, όπως τροποποιήθηκε και επικαιροποιήθηκε με τις ανακοινώσεις που δημοσιεύονται στον δικτυακό τόπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

¹⁴⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Μαΐου 2014, *Επιτροπή κατά Ισπανίας («Φορολογική ενίσχυση στη Χώρα των Βάσκων»)*, C-184/11, ECLI:EU:C:2014:316, σκέψη 69.

¹⁴¹ Από την έκδοση της ανακοίνωσης περί ανάκτησης του 2007, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επί διαφόρων υποθέσεων τις οποίες έχει υποβάλει στην κρίση του η Επιτροπή βάσει του άρθρου 260 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Νοεμβρίου 2018, *Επιτροπή κατά Ελλάδας («Ελληνικά Ναυπηγεία II»)*, C-93/17, ECLI:EU:C:2018:903· απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Βενετία και Chioggia II»)*, C-367/14, ECLI:EU:C:2015:611· Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας («Μέτρα υπέρ της απασχόλησης II»)*, C-496/09, ECLI:EU:C:2011:740· απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Μαΐου 2014, *Επιτροπή κατά Ισπανίας («Φορολογική ενίσχυση στη Χώρα των Βάσκων»)*, C-184/11, ECLI:EU:C:2014:316· απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 2009, *Επιτροπή κατά Ελλάδας («Ολυμπιακή Αεροπορία II»)*, C-369/07, ECLI:EU:C:2009:428· απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2012, *Επιτροπή κατά Ισπανίας («Magesa II»)*, C-610/10, ECLI:EU:C:2012:781. Σε όλες αυτές τις αποφάσεις, με εξαίρεση τη *Φορολογική ενίσχυση στη Χώρα των Βάσκων*, το Δικαστήριο επέβαλε και κατ' αποκοπήν ποσό και χρηματική ποινή. Ειδικότερα, στην απόφαση *Ελληνικά Ναυπηγεία*, το Δικαστήριο επέβαλε χρηματική ποινή ύψους 7 294 000 EUR για κάθε 6 μήνες καθυστέρησης στην εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων για τη συμμόρφωση προς την απόφαση του Δικαστηρίου και κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 10 εκατ. EUR· στην απόφαση *Βενετία και Chioggia II*, το Δικαστήριο επέβαλε χρηματική ποινή ύψους 12 εκατ. EUR για κάθε 6 μήνες καθυστέρησης στην εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων για τη συμμόρφωση προς την απόφαση του Δικαστηρίου και κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 30 εκατ. EUR· στην απόφαση *Μέτρα υπέρ της απασχόλησης II*, το Δικαστήριο επέβαλε χρηματική ποινή της οποίας το ύψος αντιστοιχεί στο πολλαπλάσιο του βασικού ποσού των 30 εκατ. EUR επί το ποσοστό των ασυμβίβαστων παρανόμων ενισχύσεων των οποίων η ανάκτηση δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί ή δεν έχει αποδειχθεί κατά τη λήξη της οικείας περιόδου, υπολογιζόμενο σε σχέση με το σύνολο των ποσών που δεν έχουν ακόμη ανακτηθεί κατά την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης αυτής, για κάθε 6 μήνες καθυστέρησης στην εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων για τη συμμόρφωση προς την απόφαση του Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 108 της ΣΛΕΕ (σκέψη 68), καθώς και κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 30 εκατ. EUR (σκέψη 97)· στην απόφαση *Φορολογική ενίσχυση στη Χώρα των Βάσκων*, το Δικαστήριο επέβαλε κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 30 εκατ. EUR (σκέψη 84)· στην απόφαση *Ολυμπιακή Αεροπορία II*, το Δικαστήριο επέβαλε χρηματική ποινή ύψους 16 000 EUR για κάθε ημέρα καθυστέρησης στη λήψη των αναγκαίων μέτρων για τη συμμόρφωση προς την

6.2 Η νομολογία Deggendorf

158. Στην απόφαση που εξέδωσε στην υπόθεση *Deggendorf*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή μπορεί να κηρύξει συμβιβάσιμη με την εσωτερική αγορά μια ενίσχυση που χορηγήθηκε σε επιχείρηση, υπό την προϋπόθεση ότι η επιχείρηση επιστρέφει προηγούμενη παράνομη ενίσχυση, λαμβανομένου υπόψη του σωρευτικού αποτελέσματος των επίμαχων ενισχύσεων¹⁴².
159. Όταν φυσικά ή νομικά πρόσωπα, τα οποία διακρίνονται νομικώς μεταξύ τους, αποτελούν οικονομική ενότητα, πρέπει να νοούνται ως μία και μόνη επιχείρηση από την άποψη της εφαρμογής των κανόνων περί ανταγωνισμού της Ένωσης. Όσον αφορά ειδικότερα τον έλεγχο των κρατικών ενισχύσεων, και με σκοπό την αξιολόγηση του σωρευτικού αποτελέσματος προηγούμενων και σχεδιαζόμενων νέων ενισχύσεων, η Επιτροπή οφείλει να λαμβάνει υπόψη τον όμιλο στον οποίο ανήκει ο αποδέκτης της ενίσχυσης¹⁴³.

7. ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

160. Η παρούσα ανακοίνωση αντικαθιστά την ανακοίνωση περί ανάκτησης του 2007.
161. Η Επιτροπή ενδέχεται να επανεξετάσει την παρούσα ανακοίνωση με βάση σημαντικές μελλοντικές εξελίξεις στην πρακτική της για την ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων ή σχετικές τροποποιήσεις των εφαρμοστέων κανόνων ή της νομολογίας της Ένωσης.
162. Οι αρχές των κρατών μελών μπορούν να επικοινωνούν με το ενιαίο σημείο επαφής της Επιτροπής για ερωτήσεις σχετικά με την ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων: comp-recovery-state-aid@ec.europa.eu

απόφαση του Δικαστηρίου (σκέψη 127) και κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 2 εκατ. EUR (σκέψη 150)· στην απόφαση *Magfesa II*, το Δικαστήριο επέβαλε χρηματική ποινή ύψους 50 000 EUR για κάθε ημέρα καθυστέρησης στη λήψη των αναγκαίων μέτρων για τη συμμόρφωση προς την απόφαση του Δικαστηρίου (σκέψη 136) και κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 20 εκατ. EUR (σκέψη 148).

¹⁴² Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαΐου 1997, *TWD κατά Επιτροπής*, C-355/95 P, ECLI:EU:C:1997:241, σκέψεις 25 και 26.

¹⁴³ Βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, *AceaElectrabel κατά Επιτροπής*, T-303/05, ECLI:EU:T:2009:312, σκέψη 163, η οποία επικυρώθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 2010, *AceaElectrabel κατά Επιτροπής*, C-480/09 P, ECLI:EU:C:2010:787.